FORTE

Forskningsrådet för
hälsa, arbetsliv och välfärd

SAMVERKAN MELLAN FORSKNING OCH OMGIVANDE SAMHÄLLE

Fortes perspektiv och lärdomar

Forte, oktober 2026
ISBN: 978-91-88561-71-8

Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd
Magnus Ladulåsgatan 65, 118 27 Stockholm
Telefon: 08-775 40 70, e-post: forte@forte.se
www.forte.se

FÖRORD

Fortes uppdrag består i att finansiera forskning som bidrar till att möta samhällsutmaningar inom hälsa, arbetsliv och välfärd. För att forskningen ska komma till nytta och göra skillnad i människors liv behöver den hålla hög vetenskaplig kvalitet och samtidigt vara relevant och användbar. Samverkan mellan forskning och samhälle är ett viktigt verktyg för att uppnå detta.

Under de senaste åren har samverkan fått en alltmer framträdande roll i forskningspolitiken, både nationellt och internationellt. Utvecklingen speglar en bredare förståelse för att samhällsutmaningar kräver kunskap som utformas och förvaltas tillsammans med dem som berörs av resultaten. Forskningens värde skapas inte enbart genom vetenskapliga genombrott, utan också genom att den integreras i praktiker, verksamheter och beslutsprocesser. Som forskningsfinansiär är en central fråga hur vi kan skapa goda förutsättningar för meningsfull samverkan.

Jonas Björck
Generaldirektör, Forte

Syftet med denna rapport är att belysa Fortes perspektiv och lärdomar kring samverkan i forskning och i finansieringen av forskning, med fokus på analys och reflektion. Rapporten utgår från såväl internt som externt framtagna analyser.

Rapporten riktar sig till forskare och samhällsaktörer och syftar till att öka förståelsen för samverkan i forskning samt att fungera som vägledning för forskare som söker bidrag från Forte. Den kan också användas av Fortes medarbetare och andra forskningsfinansiärer.

Rapporten har tagits fram av Stella Jacobson, enhetschef vid Fortes forskningsavdelning. Innehållet bygger på interna och externa analyser samt erfarenheter från Fortes verksamhet. Microsoft 365 Copilot har använts som stöd i skrivprocessen, bland annat för strukturering, textbearbetning och framtagande av vissa textutkast. Professor Susanne Iwarsson och forskare Oskar Jonsson vid Lunds universitet samt Malin Lindberg, professor vid Marie Cederschiöld högskola och Malmö universitet, har granskat rapporten.

Innehåll

Inledning 6

Varför samverkan är viktig 6

Samverkan som forskningspolitisk fråga 8

Ett internationellt perspektiv 8

Ett svenskt perspektiv 9

Varför är samverkan viktig för Forte? 9

Vad innebär samverkan i forskning? 11

Invändningar mot samverkan i forskning 13

Vanliga utmaningar och fallgropar 14

Maktbalans och kulturell förändring 14

Representativitet och jävsrisker 15

Fortes arbete med att främja samverkan i forskning 16

Vad har vi lärt oss? 18

Förekomst av samverkan i forskningsansökningar till Forte 18

Samverkan i utlysningar utan särskilda samverkanskrav 18

Samverkan domineras av organisationer och professioner 20

Hur tydliga krav påverkar samverkan 20

Erfarenheter av samverkan i genomförda forskningsprojekt 21

Kompletterande lärdomar från Fortes arbete med specifika bidragsformer 22

Slutsatser och arbete framåt 24

Samverkan är utbredd – men tolkningen av begreppet varierar 24

Tydliga krav leder till mer integrerad samverkan 24

Tidig samverkan kan stärka forskningens relevans, kvalitet och nytta 25

Institutionella förutsättningar påverkar samverkans kvalitet 26

Samverkan ger nytta – men är resurskrävande och komplex 27

Forte behöver utveckla ett tydligare ramverk för samverkan 27

Genomförda åtgärder baserade på resultaten 27

Referenser 29

Bilagor 32

SAMMANFATTNING

Den här rapporten belyser samverkan mellan forskning och samhälle ur Fortes perspektiv. Utgångspunkten är att samverkan kan stärka forskningens kvalitet, relevans och nytta, och således inte ett ändamål i sig självt. Rapporten bygger på analyser av Fortes egna utlysningar, internationella erfarenheter och uppföljningar av genomförda forskningsprojekt.

Rapporten utgör ett kunskapsunderlag för forskare, granskare, Fortes medarbetare och andra finansiärer, och är en del av Fortes ambition att ta fram ett mer utvecklat och transparent ramverk för samverkan i forskning.

Forte ser samverkan som ett sätt att öka forskningens träffsäkerhet, det vill säga att forskningen svarar mot verkliga behov och bidrar till lösningar på komplexa problem. Samverkan kan ge tillgång till nya perspektiv, data och kontexter, vilket höjer både vetenskaplig kvalitet och användbarhet. Samtidigt är samverkan resurskrävande och ställer krav på tydliga roller, kompetens och förankring.

Rapporten visar att samverkan är utbredd i ansökningar till Forte, även i de fall där det inte är ett krav, men att tolkningen av begreppet varierar. Tydliga krav i utlysningar leder till mer integrerad och meningsfull samverkan, medan otydliga signaler riskerar ytlig samverkan. Samtidigt visar analysen att krav i sig inte är tillräckliga, utan att kvaliteten i samverkan också beror på projektens kompetens, förankring och organisatoriska förutsättningar.

Bedömningen av samverkan i forskningsansökningar är ofta inkonsekvent, både i hur granskarna tolkar vad samverkan innebär och i hur stor betydelse den ges i bedömningen av ansökningarnas kvalitet. Det understryker behovet av ett mer utvecklat och transparent ramverk för hur samverkan efterfrågas, bedöms och följs upp.

Forte drar slutsatsen att krav på samverkan bör användas där det är särskilt avgörande, kombinerat med stöd och kriterier som främjar kvalitet i samverkan och samtidigt ger utrymme för forskarnas kreativitet. Samverkan behöver integreras tidigt i forskningsprocessen och ses som en integrerad del av projektets genomförande och nyttiggörande.

INLEDNING

Forskning har länge setts som en linjär process där kunskap produceras av forskare, och publiceras i form av vetenskapliga artiklar som leder till nytta, till exempel förbättrade behandlingar och bättre hälsa. Forskaren betraktas som expert, och någon som överför kunskap till dem som ska använda den.

Ett annat sätt att se på kunskapsproduktion är en icke-linjär process där forskning utvecklas i nära dialog med den kontext där kunskapen ska användas och bygger på samverkan mellan akademi och omgivande samhälle. Frågor ställs och besvaras gemensamt med fokus på både akademisk och samhällelig relevans samt nytta. Man kan prata om ”kunskapsmobilisering” snarare än kunskapsöverföring, där olika typer av erfarenheter och kunskap får ett värde, sida vid sida med vetenskaplig teori, process och metoder (Islam 2020, Staniszewska 2018, Harrison 2019).

De senaste årtiondena har samverkan med omgivande samhälle[1] blivit ett allt viktigare inslag i svensk och internationell forskning. Samverkan har lyfts fram som ett sätt att utmana traditionella forskningsmodeller och skapa en mer inkluderande forskningskultur (Staniszewska 2022). Behovet har uppstått ur en kritik mot ett traditionellt ”von oben”-perspektiv, där forskare formulerat frågor och studiedesign utan tillräcklig involvering av dem som berörs av resultaten. Idag blir det allt vanligare att forskningsfinansiärer efterfrågar eller kräver att forskare ska involvera olika samhällsaktörer i ansökningar om forskningsbidrag.

Olika begrepp för samverkan florerar och används ofta synonymt, vilket kan skapa förvirring (Masterson et al. 2022, Vargas et al. 2022). Begreppen är dock inte enbart olika benämningar, utan avspeglar också skilda vetenskapliga traditioner och metodologiska ansatser, exempelvis när det gäller syfte, grad av delaktighet och hur roller och ansvar fördelas i forskningsprocessen. Utöver samverkan finns även begreppet samskapande, som också beskriver en gemensam kunskapsproduktion mellan akademin och andra samhällsaktörer. Forte använder samverkan som ett övergripande begrepp och samskapande för en mer djupgående form av samverkan. Det som förenklat skiljer samskapande från andra typer av samverkan är graden och formen av involvering. För att tala om samskapande behöver berörda aktörer vara aktivt delaktiga i en eller flera delar av forskningsprocessen – från att identifiera problem till att gemensamt utveckla lösningar och sprida kunskap om dessa.

Varför samverkan är viktig

Det finns flera utgångspunkter som motiverar samverkan i forskning. Ofta finns en samhällsutmaning eller ett problem som efterfrågar en lösning. I vissa fall rör det sig om så kallade ”wicked problems”, det vill säga kniviga samhällsproblem som varken är enkla att definiera eller att hitta lösningar på. Dessa problem är

1 Omgivande samhälle är ett brett begrepp som, från Fortes perspektiv, kan omfatta många olika aktörer, såsom professioner, brukar- och intresseorganisationer, klienter och brukare, frivilligorganisationer, arbetsmarknadens parter, kommuner, regioner och myndigheter samt aktörer som bedriver verksamheter och insatser inom olika delar av samhället.

komplexa och ofta sammanvävda med andra utmaningar. Fler perspektiv kan öka möjligheten att nå fram till lösningar på sådana problem, exempelvis genom att involvera berörda personer, professioner eller samhällsaktörer och ta tillvara deras erfarenheter och kompetenser i ett samskapande.

Grundläggande motiv för samverkan i forskning rör kvalitet, relevans och nyttiggörande (Hoddinott 2018, Shippee 2013, Graham 2019). Syftet med samverkan är att åstadkomma forskning om frågor eller med infallsvinklar som ett rent inomvetenskapligt arbetssätt inte skulle ha identifierat, och därmed åstadkomma forskning som är såväl mer nyskapande som mer relevant i relation till aktuella samhällsutmaningar. Samverkan ska dock inte ses som *enda* lösningen på forskningens eventuella kvalitets- eller relevansproblem.

Ytterligare argument som brukar föras fram är att samverkan i forskning kan ses som en demokratisk fråga. Eftersom forskning ofta finansieras med offentliga medel har medborgare rätt att påverka vad som studeras och hur det genomförs, vilket stärker legitimiteten i forskningsprocessen (Blackburn et al. 2023).

Det är viktigt att betona att varken principerna eller tillvägagångssätten för samverkan är universellt lämpliga i alla sammanhang. Samverkans relevans och ändamålsenlighet varierar och kan i vissa fall ha begränsad nytta och tillföra litet analytiskt mervärde eller stå i konflikt med studiens syfte. Bedömningen av om och hur samverkan bör användas behöver därför alltid utgå från studiens frågeställningar, den aktuella kontexten och vilka aktörer som kan ha nytta av resultaten.

SAMVERKAN SOM FORSKNINGSPOLITISK FRÅGA

Ett internationellt perspektiv

Samverkan som forskningspolitisk fråga handlar om synen på kunskapsproduktion och forskningens roll i samhället. EU:s ramprogram för forskning har till exempel gått från att fokusera på hur vetenskapliga rön sprids till allmänheten och hur allmänhetens intresse för forskning och innovation skulle kunna stärkas, till att ge allmänheten en aktiv roll i forskning och innovation (Palma et al. 2020). Denna utveckling återspeglas i aktuella europeiska policyinitiativ, där samverkan, deltagande i processer och bredare involvering av samhällsaktörer lyfts fram som centrala för att skapa värde av forskning (European Commission 2024).

Denna förändrade förståelse av kunskapsproduktion är även kopplad till diskussionen om hur forskningskvalitet utvärderas och bedöms. Traditionella bedömningssystem som främst värderar vetenskapliga publikationer i högt rankade tidskrifter har alltmer kommit att ifrågasättas. För att bedöma forskningens kvalitet i hela dess bredd behövs modeller som kan fånga in också betydelsen av sådant som samverkan i forskning. Initiativ som The Declaration on Research Assessment (DORA[2]) och Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA) syftar till att reformera bedömning av forskning till att inkludera aspekter som samverkan.

Flera forskningsfinansiärer arbetar med att stimulera till samverkan, till exempel i Storbritannien, Kanada, Australien, Nederländerna och USA (Staniszewska 2018). Särskilt Storbritannien har varit pionjärer. Samverkan i forskning är en strategisk prioritet hos den statliga forskningsfinansiären National Institute for Health Research (NIHR) sedan lång tid tillbaka (NIHR 2022). Inom detta område är patient- och brukarinvolvering (PPI) ett välstuderat exempel på samverkan, inte minst i den brittiska kontexten. Studier visar att implementeringen av PPI i Europa är ojämn och ofta begränsad till konsultativa former, där patienter och brukare tillfrågas eller lämnar synpunkter, men utan ett mer genomgripande inflytande över forskningsprocessens utformning och beslut. Trots en växande positiv attityd till samverkan hos professioner och beslutsfattare kvarstår betydande hinder såsom brist på strukturer, riktlinjer och resurser samt risk för tokenism, det vill säga att samverkansparter (i detta fall patienter och brukare) formellt inkluderas men utan att deras perspektiv får något verkligt genomslag i processen (Biddle et al. 2021).

2 https://sfdora.org/about-dora/

Ett svenskt perspektiv

I Högskolelagen (1992:1434) 2§ anges att de statliga lärosätenas huvuduppgifter är att bedriva utbildning på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet och bedriva forskning samt konstnärlig forskning och utvecklingsarbete. I högskolornas uppgift ska det också ingå att samverka med det omgivande samhället för ömsesidigt utbyte och verka för att den kunskap och kompetens som finns vid högskolan kommer samhället till nytta.

I de tre senaste forsknings- och innovationspolitiska propositionerna 2016, 2020 och 2024, har samverkan mellan forskning och omgivande samhälle lyfts fram som ett viktigt verktyg för att stärka forskningens förmåga att bidra till lösningar på samhällsutmaningar. Som en följd av propositionen 2016 infördes tioåriga nationella forskningsprogram 2017 med fokus på utpekade samhällsutmaningar och ökad samverkan mellan lärosäten och samhälle. I 2020 års proposition förstärktes denna inriktning genom att fler program aviserades och förslag om att forskningsfinansiärer i större utsträckning ska ställa krav på samverkansaktiviteter och utlysa särskilda medel för detta. I 2024 års proposition framstår samverkan fortsatt som betydelsefull, men den lyfts inte längre som ett eget forskningspolitiskt delmål eller explicit krav i utlysning och fördelning av forskningsmedel. I stället integreras samverkan i strategier för excellens, innovation och internationell konkurrenskraft, och det forskningspolitiska delmålet om samverkan ersattes av ett internationellt innovationsmål.

I propositionen 2024 skriver regeringen även att ett effektivt nyttiggörande av forskning är centralt för att stärka Sverige som ett ledande innovationsland, utveckla offentlig verksamhet och för att bidra till näringslivets konkurrenskraft.

Med hänvisning till den forsknings- och innovationspolitiska propositionen 2020 fick Forte, Vetenskapsrådet och Formas nya återrapporteringskrav i sina regleringsbrev 2022 att redovisa genomförda åtgärder för att bidra till ökad samverkan mellan forskare och omgivande samhälle. Motsvarande krav återfinns fortsatt i Vetenskapsrådets senare regleringsbrev, men inte i motsvarande styrdokument för Forte och Formas. Vid regeringssammanträdet den 20 augusti 2026 beslutades om ett nytt uppdrag till Vetenskapsrådet om nyttiggörande av forskning. I uppdraget ingår att analysera hur grundforskning kommer till nytta i samhället och föreslå åtgärder för att stärka forskningens nyttiggörande. Uppdraget ska redovisas 1 september 2027.

Varför är samverkan viktig för Forte?

Fortes uppdrag är att finansiera forskning som bidrar till att möta samhällsutmaningar inom hälsa, arbetsliv och välfärd. Dessa områden kännetecknas ofta av komplexa utmaningar där orsaker, konsekvenser och möjliga lösningar spänner över flera verksamheter, professioner och samhällssektorer. För att forskningen ska kunna bidra till att förstå och hantera sådana utmaningar behövs ofta kunskap och erfarenheter från de aktörer som berörs av problemen och som ska använda resultaten.

Den ansats i forskningspolitiken som betonar involvering av relevanta samhällsaktörer i forskningen är väl lämpad för Fortes uppdrag. Forte ser samverkan mellan forskning och omgivande samhälle som ett sätt att öka forskningens träffsäkerhet, det vill säga att forskningen svarar mot samhällets behov och utmaningar, och i högre grad blir användbar och kommer till nytta i berörda verksamheter. För Fortes

ansvarsområden är samverkan med bland annat professioner, brukar- och intresseorganisationer, klienter och brukare, frivilligorganisationer, arbetsmarknadens parter, kommuner, regioner och myndigheter av särskilt intresse.

Samverkan i forskning innebär ett utbyte av information och dialog mellan forskare och relevanta aktörer kring idéer för en forskningsuppgift. Samverkan kan bidra till forskningens kvalitet, relevans och nytta på flera sätt. Genom dialog med omgivande samhälle kan konkreta utmaningar omvandlas till forskningsfrågor, vilket stärker forskningens relevans genom att den i högre grad svarar mot samhällets behov och utmaningar. Samverkan kan därutöver bidra till att stärka mer problemlösande ansatser i forskningen, genom att forskningsfrågor i högre grad kopplas till konkreta behov av åtgärder och lösningar. I Fortes tidigare analyser av forskningens syfte och funktion har det framhållits att forskningens bidrag till att hantera samhällsutmaningar förutsätter att den både är relevant för samhällets behov och kan komma till användning (Forte 2024). Samverkan kan vara ett viktigt sätt att stärka denna koppling mellan forskning och samhällsutmaningar.

Samverkan kan också bidra till vetenskaplig kvalitet genom att komplettera mer inomvetenskapliga perspektiv och disciplinärt formulerade forskningsfrågor med erfarenheter och kunskap från olika verksamheter och kontexter. Utan sådan dialog finns en risk att forskningen i mindre grad fångar komplexa samhällsutmaningar eller ger tillräcklig insyn i specifika verksamheter. Den bredd av perspektiv och kunskapsformer som samverkan innebär ställer samtidigt krav på tvärvetenskapliga eller disciplinöverskridande angreppssätt för att integrera olika typer av kunskap.

Samverkan mellan forskningen och andra samhällssektorer bidrar inte enbart med nya infallsvinklar på forskningsfrågorna, utan öppnar inte sällan för nyttjande av data som annars är svåråtkomliga och nya perspektiv på tolkningar av data. På så sätt kan samverkan också bidra till att stärka forskningens inomvetenskapliga kvalitet. I synnerhet forskning som handlar om patienter, brukare, professionella och policyaktörer av olika slag kan vinna på att forskningen bedrivs *med* snarare än *om* dessa människor.

Nära sammankopplat med frågan om forskningens relevans är frågan om hur vetenskaplig kunskap sprids och implementeras. Att människor som påverkas av och ska använda denna kunskap är involverade i forskningsprocessen ökar sannolikheten för att forskningen kommer till användning och därmed till nytta, inte minst genom att det finns en efterfrågan på att få svar på forskningsfrågorna. Hur vetenskaplig kunskap kan implementeras bör alltså inte ses som en fråga att hantera efter det att forskningen har genomförts utan bör integreras i planeringen redan från början.

VAD INNEBÄR SAMVERKAN I FORSKNING?

Samverkan i forskning är ett tillvägagångssätt där forskare arbetar tillsammans med olika typer av samhällsaktörer under hela eller delar av forskningsprocessen: initiering, utformning av forskningsfrågor och studiens design, datainsamling, tolkning av data, spridning av resultat och implementering. Samhällsaktörer utanför akademin kan till exempel:

- Delta i identifiering av forskningsprioriteringar: peka ut viktiga forskningsområden eller identifiera forskningsfrågor
- Ingå i projektgruppen och vara med och söka forskningsmedel
- Vara medlem i en rådgivande grupp eller styrgrupp och ge synpunkter på forskningsansökan eller forskningens framskridande
- Kommentera och utveckla informationsmaterial, enkäter eller annat forskningsmaterial
- Utveckla spridningsstrategier och bidra till implementering

Det finns ingen internationell konsensus om bästa praxis för samverkan i forskning. Samverkan utgör inte en fast modell eller uppsättning verktyg och tekniker, utan präglas av olika tillvägagångssätt och arbetssätt som i sin tur vilar på gemensamma principiella utgångspunkter och värderingar (Roper 2018). Flexibilitet är viktig för att skräddarsy tillvägagångssättet utifrån den aktuella forskningsfrågan, kontexten, val av metoder och tillgängliga resurser (Hoddinott 2018).

Det är viktigt att skilja mellan att personer deltar i forskning som studieobjekt eller datakällor och att de deltar som samarbetspartners i forskningsprocessen (Hoddinott 2018). Att enskilda personer lämnar uppgifter i en enkät, intervju eller fokusgrupp innebär i sig inte samverkan i den mening som avses i denna rapport. För att tala om samverkan behöver de berörda aktörerna ha möjlighet att påverka forskningsprocessens utformning, till exempel genom att bidra till formuleringen av forskningsfrågor, studiedesign, analys eller spridning av resultat. Samverkan ska inte heller förväxlas med specifika forskningsmetoder. Kvalitativa intervjuer, fokusgrupper och andra metoder kan användas både i forskning med och utan samverkan. Det som avgör om samverkan förekommer är inte metoden i sig, utan vilken roll de berörda aktörerna har och vilket inflytande de ges över forskningsprocessen.

Även medborgarforskning (citizen science) kan ses som en form av samverkan. Medborgarforskning innebär att enskilda medborgare bidrar till forskning, ofta genom att samla in eller rapportera data, vanligtvis inom ramar som i huvudsak definieras av forskare. Forte använder dock begreppet samverkan för former av involvering där aktörer utanför akademin ges möjlighet att påverka forskningens utformning och inriktning i större utsträckning, och inte enbart bidrar med data eller andra avgränsade insatser.

Syftet med samverkan är ytterst att öka forskningens relevans och användbarhet för att bidra till att lösa praktiska problem, förbättra verksamheter och beslutsfattande samt människors livsvillkor. Samverkan kan ses som en skala eller ha olika nivåer beroende på graden av involvering av olika samhällsaktörer i olika delar av forskningsprocessen. Att samverka, i sin enklare form, kan vara att rådfråga relevanta aktörer (till exempel genom en rådgivande grupp), medan en mer djupgående form av samverkan (som Forte kallar för samskapande) omfattar ett mer uttalat partnerskap med stor möjlighet att påverka hela eller delar av forskningsprocessen. Från att identifiera problem till att gemensamt söka lösningar och sprida kunskap om dessa, och därigenom även kunskapsutvecklingen i forskningen.

The Involve Foundation i Storbritannien, som arbetar med att skapa processer där medborgare aktivt samarbetar med beslutsfattare för att forma lösningar på stora samhällsfrågor, delar in samverkan i forskning i tre nivåer (Hanley et al. 2004, Staley et al. 2006). I den hälso- och omsorgskontext där modellen utvecklats beskrivs dessa nivåer som konsultation, samarbete respektive patient- eller brukarledd forskning, vilket kan förstås som en progression från begränsad involvering till ökat inflytande för berörda aktörer. I Sverige finns en motsvarande beskrivning av olika samarbetsnivåer i den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i offentliga beslutsprocesser (Koden – ett verktyg för inflytande | MUCF). Koden beskriver fyra successiva nivåer: information, samråd, dialog och partnerskap.

Olika nivåer av samverkan är lämpliga i olika typer av forskning och *ett* projekt kan omfatta flera olika nivåer av samverkan samtidigt eller i olika steg.

INVÄNDNINGAR MOT SAMVERKAN I FORSKNING

Samverkan i forskning möter ibland mer principiella invändningar, särskilt kopplade till frågor om forskningens oberoende, akademisk frihet och möjligheten att bedriva kritiskt granskande forskning. Kritiken utgår ofta från antagandet att forskare bör stå fria från intressen och relationer till de aktörer som studeras, samt att forskningens främsta uppgift är att analysera och granska samhälleliga fenomen med tydlig distans. Ur detta perspektiv kan samverkan uppfattas som problematisk, inte minst i forskning som syftar till att granska verksamheter, styrning eller maktförhållanden.

Forte menar att dessa invändningar är viktiga att beakta, men att de utgår från en viss beskrivning av forskningens villkor och akademisk frihet som kan behöva problematiseras. Forskning bedrivs aldrig i ett värdeneutralt vakuum, utan formas av de sammanhang och ramar som forskningen verkar inom. Akademisk frihet handlar om forskarens professionella autonomi att välja forskningsfrågor, metoder och analytiska perspektiv, inte om frånvaro av dialog eller kontakt med omgivande samhälle.

Samverkan innebär inte att forskningen frånsäger sig sitt oberoende eller sitt kritiska uppdrag, utan att relevanta perspektiv och erfarenheter ges möjlighet att informera och inverka på forskningsprocessen på ett transparent och reflekterat sätt.

Samverkan är samtidigt inte nödvändig eller ändamålsenlig i all forskning. Det är ett tillvägagångssätt som, när det är relevant för forskningens syfte och frågeställningar, kan bidra till ökad relevans och användbarhet. I studier med ett uttalat granskande syfte kan mer avgränsade former av samverkan, eller samverkan i särskilda faser, vara mer ändamålsenliga än fördjupade partnerskap. Avgörande ur Fortes perspektiv är därför inte om samverkan förekommer eller inte, utan hur den utformas, i vilka delar av forskningsprocessen den sker, vilket syfte och mervärde som eftersträvas, samt att roller, mandat och ansvar är tydligt definierade. På så sätt kan samverkan och akademisk frihet förstås som förenliga principer, snarare än som motpoler.

VANLIGA UTMANINGAR OCH FALLGROPAR

Det finns många utmaningar med samverkan i forskning, både för forskarna och de aktörer som samverkan sker med (Staniszewska 2018, Paylor 2019, Forsythe 2016, Motu'apuaka 2015, Lauzon-Schnittka 2022, Dengsø et al. 2023). Samverkan kräver tid, resurser och kunskap. Det är viktigt att bidrag för forskningsprojekt täcker kostnader för samverkan, kostnader i form av arbetstid för forskarna, ersättning till deltagare för tid, resor och så vidare. Samtidigt visar De Simoni et al. 2023 att kostnader för samverkan ofta underskattas. Eftersom samverkan bara är en del av forskarens uppdrag kan det skapa spänningar i ett projekt och i vissa fall leda till mer ytliga former av inkludering för att möta finansiärens krav (Paylor et al. 2019). Dessutom visar forskning att forskare inte alltid förhåller sig till sådana krav på samma sätt, utan kan tolka och anpassa dem på olika sätt. Hur samverkan genomförs kan därför variera avsevärt mellan olika forskningsprojekt. I vissa fall begränsas den till exempel till referensgrupper eller andra mer avgränsade former av samverkan, medan den i andra fall integreras i flera delar av forskningsprocessen, såsom utformning av forskningsfrågor, analys och utveckling av lösningar. Samverkan kan därmed variera från mer formell uppfyllnad av krav till att vara en integrerad del av forskningen (Lindberg et al. 2025).

Nedan sammanfattas ytterligare två centrala områden som ofta kräver extra uppmärksamhet, maktbalans och kulturell förändring samt representativitet och jävsrisker.

Maktbalans och kulturell förändring

Samverkan i forskning, och särskilt i den samskapande formen, innebär en förändring i synen på forskning och relationen mellan forskare och andra aktörer utanför akademin. Det kräver att forskargruppen är beredd att dela inflytande och erkänna ömsesidighet i erfarenhet och expertis, vilket är en förskjutning av makt. Detta kan innebära en kulturell omställning i forskargruppen och värdorganisationen, och ställer samtidigt krav på projektledningen att hantera flexibilitet och osäkerhet (Staniszewska 2022). Om inte det beaktas och hanteras på ett bra sätt riskerar maktobalans och otydliga roller att utgöra centrala hinder för meningsfull samverkan (Lauzon-Schnittka 2022).

Ur Fortes perspektiv innebär inte samverkan att professionella roller behöver förändras. Varje part ska bidra med sin specifika kompetens. Till exempel är forskarens roll att besitta kunskap om vetenskapliga teorier, metoder, databearbetning med mera. Samverkan betyder inte att andra professioner eller personer övertar denna kompetens, eller att den blir mindre viktig i genomförandet av forskningen. Delat ansvar och ägandeskap innebär inte heller att alla deltar i varje beslut, utan att roller och mandat är tydligt definierade och transparenta.

Representativitet och jävsrisker

En central utmaning är att avgöra vilka samhällsaktörer som ska involveras och hur väl de representerar de perspektiv eller grupper som berörs av forskningen. Samverkan kan medföra intressekonflikter och partiska perspektiv, vilket behöver hanteras med tydliga strukturer och ett etiskt förhållningssätt.

Det finns ingen specifik metod eller lösning på hur forskningen ska kunna dra nytta av bredare perspektiv utan att drabbas av bias, det vill säga att vissa intressen, grupper eller perspektiv får ett större genomslag än andra på ett sätt som kan påverka forskningens slutsatser. Det är därför viktigt att vara medveten om dessa utmaningar och reflektera kring representativitet, eventuell jävsproblematik och att skapa så bra förutsättningar som möjligt för en transparent, inkluderande och välorganiserad samverkan. Det kan till exempel handla om att definiera roller, mandat och syfte med varje aktörs medverkan, samt aktivt arbeta för mångfald och transparens i både organiseringen och processen.

FORTES ARBETE MED ATT FRÄMJA SAMVERKAN I FORSKNING

Forte har arbetat på olika sätt med att främja samverkan i forskning de senaste tio åren. Forte uppmuntrar forskare att planera för samverkan där det är relevant eller efterfrågas i utlysningar, och att tydligt beskriva planerna för samverkan i sina ansökningar. Forte frågar i alla utlysningar om, och i så fall hur, olika aktörer involveras i forskningsprojektet, och i vissa utlysningar ställs krav på att samverkan ska ingå. Att ställa krav är ett sätt att skapa starkare incitament och drivkrafter för samverkan i de fall det anses särskilt angeläget eller nödvändigt för det specifika forskningsområdet.

För Forte är samverkan inte ett separat mål, utan ett sätt att stärka projektets samhällsrelevans, nyttiggörande och kvalitet. Samverkan ska därför bedömas som en del av projektets helhet. I de utlysningar där samverkan efterfrågas behöver det framgå i ansökan att:

- forskningsfrågan är prioriterad för berörda samhällsaktörer
- de studerade utfallen är viktiga för berörda aktörer
- relevanta aktörer kommer att involveras i forskningsprocessen
- rimliga kostnader för samverkan är inkluderade i projektets budget

I ansökan bör det även framgå:

- varför samverkan är viktig för projektets genomförande
- hur väl projektet är förankrat hos relevanta aktörer
- vilka aktörer som ska involveras och varför
- vilka metoder och tillvägagångssätt som ska användas för samverkan
- i vilka faser av projektet som samverkan sker
- hur utmaningar med samverkan kan hanteras

Det kan vara svårt att vara explicit med metoder och arbetssätt för samverkan redan i ansökan eftersom dessa ofta utvecklas i dialog med de berörda aktörerna. Ansökan bör dock innehålla en beskrivning av de tillvägagångssätt som övervägs och processen för att göra de olika aktörerna delaktiga.

Forte har de senaste åren även utvecklat flera nya bidragsformer som på olika sätt syftar till att främja samverkan mellan akademi och omgivande samhälle, mer eller mindre direkt. Som exempel kan nämnas praktiknära forskartjänster, planeringsbidrag, nyttiggörandebidrag, samverkansbidrag och implementeringsforskning.

Utöver arbetet med utlysningar och bidragsformer har Forte själva samverkat med olika samhällsaktörer och intressenter, bland annat i framtagandet av strategiska forskningsagendor till Fortes nationella forskningsprogram och andra inriktningsförklaringar eller uppdrag. Tillvägagångssätten för detta har till exempel varit att genomföra hearingar eller få in synpunkter genom enkäter eller enskilda möten med relevanta aktörer. För prioritering av identifierade kunskapsbehov har metoder såsom fokusgrupper använts liksom delar av den mer omfattande brittiska James Lind Alliance-metoden, anpassade till Fortes sammanhang (https://www.jla.nihr.ac.uk), (Forte 2019).

Forte bjuder också återkommande in både forskare och andra samhällsaktörer till olika typer av seminarier och mötesplatser för att sprida forskningsresultat och främja dialog och samarbete mellan forskning och omgivande samhälle.

VAD HAR VI LÄRT OSS?

Forte har kontinuerligt arbetat med att följa upp samverkan i utlysningar och ansökningar med syfte att förbättra våra processer och arbetssätt samt utveckla information till sökande och granskare av ansökningar. I det här avsnittet beskrivs de analyser som genomförts och deras resultat.

Förekomst av samverkan i forsknings-ansökningar till Forte

Sedan 2023 har Forte samlat in uppgifter om samverkan i forskningsansökningar (Fortes interna statistik). I ansökan svarar den sökande på frågor om huruvida samverkan ingår i projektet, i vilken grad, i vilka delar av forskningsprocessen samt om kostnader för samverkan ingår i projektets budget.

Både i Fortes årliga utlysningar av projektbidrag och etableringsbidrag (båda utan krav på samverkan) samt i utlysningar inom de nationella forskningsprogrammen (där samverkan särskilt efterfrågas eller är obligatoriskt) är samverkan mycket vanligt förekommande oavsett utlysning och kravställning (i drygt 90 procent av ansökningarna). I de flesta ansökningar uppges att samverkan ska genomföras i viss eller hög grad (utifrån skalan låg, viss eller hög grad). Ju högre grad av samverkan desto vanligare att man tar med kostnader för detta i budgeten. Cirka 70 procent som har samverkan i hög grad har tagit upp kostnader för detta i budget, jämfört med cirka 20 procent av dem med låg grad av samverkan.

Det vanligaste är att samverkan planeras ske i spridning och implementering av forskningsresultat men samverkan förekommer i alla delar såsom initiering, utformning av forskningsfrågor och studiens design, datainsamling, analys och tolkning av resultat. Ju högre grad av samverkan som planeras, desto oftare integreras samverkan i fler delar av forskningsprocessen.

Samverkan i utlysningar utan särskilda samverkanskrav

2024 gav Forte i uppdrag åt forskare vid Centre for Supportive Environments (CASE) vid Lunds universitet att göra en analys av samverkan i ansökningar till Fortes utlysning av projektbidrag 2023 (utan krav på samverkan) (dnr 2024-01551). Syftet var att ge en bättre bild av hur samverkan beskrivs samt underlag för vidareutveckling av Fortes utlysningstexter, ansökningsformulär och granskningsrutiner. Denna analys (hädanefter CASE-studien) bygger vidare på en motsvarande genomgång av ansökningar från 2016 av samma forskargrupp och möjliggör därmed jämförelser över tid (Jonsson et al. 2022, Hultqvist et al. 2021, Hultqvist 2021 samt dnr 2017-00046).

I CASE-studien uttryckte de flesta sökande någon form av ambition att samverka med aktörer utanför akademin. Samtidigt användes en stor variation av begrepp för att beskriva denna samverkan. Vanliga termer var co-creation, co-production, participatory action research och co-design. Begreppsanvändningen framstår dock som fragmenterad och begreppen är ofta otydligt definierade, vilket försvårar bedömningen av vad samverkan faktiskt innebär i praktiken.

CASE-analysen visade också på stora variationer i kvalitet och tydlighet i hur samverkan beskrivs, det vill säga i vilken utsträckning samverkan framstår som ett ömsesidigt, konkretiserat och integrerat inslag i forskningsprocessen. I vissa ansökningar framställdes samverkan som ett ömsesidigt och jämbördigt samarbete, medan den i andra fall snarare beskrevs som envägskommunikation, exempelvis i form av spridning av forskningsresultat. Det senare skiljer sig från samverkan i Fortes mening, där berörda aktörer förutsätts vara delaktiga i dialog och gemensamt kunskapsskapande. I flera ansökningar avsåg den beskrivna ”samverkan” enbart samarbete inom akademin, vilket inte heller uppfyller Fortes definition av samverkan med omgivande samhälle. Liknande brister sågs i uppföljningar av utlysningar inom det nationella programmet för tillämpad välfärdsforskning 2018–2020 (dnr 2017-01803).

Samverkan genom gemensam kommunikation av resultat var vanligast. Mer sällan sker samverkan tidigt i projektens initiering och formulering. Involvering av samhällsaktörer i rådgivande grupper eller referensgrupper är vanligt förekommande, och i flera ansökningar som enda metod för samverkan. Detta skiljer sig delvis från Dengsø et al. (2023), som visar att patient- och brukarmedverkan i nordisk hälsoforskning oftare beskrivs i tidiga faser såsom identifiering och prioritering av forskningsfrågor. Resultaten kan möjligen bero på skillnader i när under forskningsprocessen aktörer involveras, beroende på om det gäller patienter och brukare eller yrkesverksamma och organisationer, men också på skillnader i vilka krav och förväntningar finansiärer ställer på samverkan med specifika grupper.

CASE-analysen visade att bedömningarna av de inkomna ansökningarna relativt sällan ger utförliga eller specifika omdömen om samverkan. I cirka en tredjedel av granskningsyttrandena nämns samverkan inte alls. Bedömningarna förefaller inte konsekvent utgå från Fortes vägledande frågor och instruktioner till granskarna för bedömning av samverkanskriteriet, vilket bidrar till en otydlig koppling mellan formulerade kriterier och faktisk bedömning. En liknande inkonsekvens i granskningen identifierades i analyserna av utlysningar inom programmet Tillämpad välfärdsforskning, där bedömningen av samverkan varierade mellan granskare och i flera fall saknades helt i yttrandena, vilket kopplades till avsaknaden av ett tydligt bedömningsstöd och ett eget avgränsat fält för samverkan i granskningsmallen. Trots senare utveckling av utlysningstexter, instruktioner och vägledande frågor för samverkan kvarstår dock bristen på att samverkan lyfts i yttrandena.

Både CASE-analysen och Dengsø et al. (2023) drog slutsatsen att detaljerade textfält i ansökansformuläret kan hämma kreativa idéer och stycka upp forskningsplanerna textmässigt vilket gör att helheten blir lidande. Forskare som har lång erfarenhet och ser samverkan som ett naturligt element i forskningen beskrev ofta samverkan som en integrerad del i arbetsplanen och som är svår att lyfta ur i ett enskilt textfält. I CASE-analysen föreslås därför ett minskat antal textfält, tydligare instruktioner till granskarna och att rekrytera personer till beredningsgrupperna som har kompetens att bedöma samverkanskriteriet. I CASE-analysen föreslås

också att Forte ska vara försiktiga med vilka termer som används för samverkan i exempelvis utlysningstexterna då dessa ofta plockas upp av de sökande och riskerar att hämma kreativitet och metodutveckling. Slutligen efterfrågade CASE-analysen fler uppföljningar av hur planerna för samverkan realiseras i praktiken samt samverkanspartnernas perspektiv.

Samverkan domineras av organisationer och professioner

Samverkan med organisationer och professionella aktörer dominerar (till exempel kommuner, verksamheter och yrkesgrupper) oavsett om utlysningarna innehöll krav på samverkan eller inte. (dnr 2024-01551, 2023-01653, 2017-01803). Däremot förekom samverkan med klienter, brukare och anhöriga i betydligt mindre utsträckning och var ofta svagt utvecklad eller begränsad till konsultativa inslag. I analyserna av utlysningar inom programmet Tillämpad välfärdsforskning noterades exempelvis att brukare oftast involverades i form av referens- eller rådgivande grupper, och mer sällan i forskningsprocessen såsom vid initiering, utformning av forskningsfrågor och studiens design, analys eller tolkning av resultat (dnr 2017-01803). Anhöriga inkluderades endast i undantagsfall, trots att samverkan med denna grupp lyftes fram i Fortes utlysningstexter. Samverkan med organisationer och professioner tycks således vara mer etablerad än samverkan med klient- och brukarnära företrädare, särskilt utanför hälso- och sjukvårdsforskningen. Detta pekar på att det kan finnas skäl för Forte att i högre grad uppmärksamma vilka grupper som involveras i samverkan.

Hur tydliga krav påverkar samverkan

Mötesplats social innovation (MSI) vid Malmö universitet fick 2023 i uppdrag från Forte att följa forskningsprojekt med samverkan inom tre utlysningar i de nationella programmen Psykisk hälsa, Tillämpad välfärdsforskning och Arbetslivsforskning. Utlysningarna Tillämpad välfärdsforskning 2022 och Samskapande för hållbar arbetslivsutveckling 2023 innehöll krav på samverkan respektive samskapande, medan Barn och ungas psykiska hälsa 2022 uppmuntrade till samverkan utan formella krav. I en första delrapport analyserade MSI hur samverkan och samskapande efterfrågades, planerades och bedömdes i dessa utlysningar (dnr 2023-01653). Resultatet från delrapporten har även publicerats vetenskapligt, se Lindberg et al. 2025.

Resultaten visade att ju tydligare samverkan efterfrågades i utlysningstexterna, desto oftare och mer integrerat beskrevs samverkan i ansökningarna och desto mer systematiskt behandlades det i granskningsyttrandena. Genomslaget var starkast i Samskapande för hållbar arbetslivsutveckling 2023 och därefter Tillämpad välfärdsforskning 2022, men mer begränsat i Barn och ungas psykiska hälsa 2022. Analysen visade också viss diskrepans i motiven till samverkan: medan utlysningstexterna främst betonade forskningens kvalitet och relevans, lyftes praktisk nytta och användning oftare fram i ansökningarna. Författarna konstaterade att utlysningarna saknade tydlig vägledning kring hur samverkan ska värderas, utformas, genomföras och följas upp. Det efterfrågas exempelvis en redogörelse för vilka former av samverkan som avses, utan att några konkreta metoder anges. Detta kan innebära en fördel för sökande med tidigare erfarenhet av samverkan.

Till skillnad från analysen av projektutlysningen 2023 (utan krav på samverkan) visade MSI:s studie att samverkan i beviljade projekt var vanligast i de tidiga och mellanliggande faserna av forskningsprocessen, såsom utformning och analys. Däremot var samverkan i senare delar, som implementering och resultatspridning, mindre vanligt och ofta mer översiktligt beskrivet. I MSI:s uppföljande enkät till projektledarna för de beviljade projekten framgår dock att samverkan är relativt jämnt fördelad mellan alla delar i forskningsprocessen.

I MSI:s studie konstaterades även att samverkan är beroende av hur forskningsfinansiären formulerar förväntningar och styrsignaler. Variationer i utlysningstexter, bedömningskriterier och granskningsstöd får därmed direkt genomslag i både ansökningarnas innehåll och i hur samverkan värderas i beredningsprocessen. Författarna rekommenderade att Forte utvecklar sitt arbete med samverkan och samskapande genom åtgärder i tre faser av utlysningsprocessen: initiering, genomförande och uppföljning. Bland annat föreslogs att en intern vägledning tas fram som tydliggör motiv, krav, kriterier och begreppsanvändning och fastställer vilken obligatorisk information som ska efterfrågas i ansökningar, formulerar gemensamma bedömningskriterier och säkerställer att beredningsgrupperna har rätt kompetens. Kommunikation om varför och hur samverkan och samskapande efterfrågas bör också stärkas, exempelvis genom informationsmöten kopplade till utlysningar. Författarna rekommenderade också att Forte utvecklar modeller för att följa upp och stötta samverkan i projekten, samt att projektens lärdomar och resultat utvärderas.

Erfarenheter av samverkan i genomförda forskningsprojekt

Inom ramen för MSI:s studie genomfördes en enkätundersökning bland de 42 projektledarna som beviljats medel i de tre studerade utlysningarna (Lindberg et al. *kommande*). Nästan alla svarande hade en etablerad samverkan med medverkande aktörer innan ansökan skrevs, vilket kan tolkas som att utlysningarna främst attraherade forskare med tidigare erfarenhet av samverkan. Resultaten tyder också på att utlysningarna i första hand bidrog till att vidareutveckla befintlig samverkan snarare än att initiera ny. De svarande välkomnar riktade utlysningar och särskilda krav på samverkan i Fortes utlysningar, då det annars kan vara svårt att få finansiering till sådan forskning. Flera forskare beskrev att Fortes efterfrågan på samverkan fungerade legitimerande. Utlysningarna gav stöd för arbetssätt som redan användes i forskningen och skapade ett ökat mandat att avsätta tid och resurser för samverkansaktiviteter. De flesta uppgav även att samverkan gått att genomföra i hög grad såsom planerats. De flesta menade också att samverkan bidrog till större samhällsnytta och samhällsrelevans i forskningen – och drygt hälften även till högre vetenskaplig kvalitet. Merparten upplevde att Fortes efterfrågan på samverkan i utlysningarna varit stödjande i planeringen av projekten, medan några uppfattade det som alltför styrande i utformningen av projektet.

Även i slutrapporter till Forte från genomförda projekt beskrivs positiva effekter av samverkan av forskarna. Till exempel nämns att forskningen förankrats i verkliga behov genom att involvera kommuner, vårdpersonal, patienter

och brukare, myndigheter och organisationer, vilket gjort resultaten mer relevanta och praktiskt användbara. Samarbetet har förbättrat tillgången till data och möjliggjort studier i autentiska miljöer, vilket höjt kvaliteten och evidensbasen. Dessutom har samskapandet mellan forskare och praktiker lett till nya idéer, metoder och innovativa lösningar som annars inte hade uppstått. Vidare nämns att samverkan också har underlättat spridningen av forskningsresultat utanför akademin och ökat deras genomslag i policy och praktik, exempelvis genom att myndigheter och vårdverksamheter implementerat modeller och rekommendationer. Samtidigt finns utmaningar: samverkan är resurs- och tidskrävande, kommunikation kan vara svårt och det finns en risk för spänningar mellan vetenskaplig kvalitet och praktisk nytta. Se även Bilaga 2 om forskning om nyttan med samverkan i forskning.

Kompletterande lärdomar från Fortes arbete med specifika bidragsformer

Interna uppföljningar av Fortes utlysningar av nyttiggörandebidrag 2022 och 2024 samt samverkansbidrag 2024 ger kompletterande erfarenheter som är relevanta för förståelsen av samverkan. Utlysningarna riktade sig till redan finansierade projekt och erbjöd extra medel för nyttiggörande respektive samverkansaktiviteter. Det framkom att ansökningar som byggde vidare på redan etablerade samarbeten med olika aktörer genomgående höll högre kvalitet och hade bättre förutsättningar för genomförande, i form av tydligare förankrade behov, etablerad efterfrågan, konkretare planer för genomförande samt bättre möjligheter till långsiktig användning av resultaten. Etablerade relationer tycks ge bättre förutsättningar att förstå och hantera de praktiska och organisatoriska villkor som påverkar forskningens användning i praktiken.

För nyttiggörandebidraget var ett tydligt *utifrån-och-in-perspektiv* avgörande i bedömningen av ansökningar, där användarnas behov hade identifierats och analyserats i dialog med berörda aktörer, och där det fanns en tydlig efterfrågan på resultaten hos de organisationer eller målgrupper som skulle använda dem. Motsatsen, ett *inifrån-och-ut-perspektiv* med fokus på att producera material utan plan för användning och lärande, var vanligt förekommande och bedömdes ha begränsad nyttiggörandepotential. Uppföljningen visade också att nyttiggörande kräver specifik kompetens och metodstöd som inte alltid ingår i traditionell forskningskompetens. I många ansökningar i nyttiggörandeutlysningarna saknades koppling till etablerade teorier, metoder eller programlogiker för hur nyttiggörande och lärande ska uppnås. Det fanns en övertro på att produkter i sig leder till nytta, medan beskrivningar av lärprocesser, implementering och organisatorisk förankring ofta var bristfälliga. Projekt med samverkans- eller samskapandeerfarenheter från ursprungsprojekten hade generellt bättre förutsättningar att beskriva hur kunskap skulle användas, spridas och förankras över tid.

I samverkansutlysningen betonades i stället behovet av tydliga strukturer och resurser för att organisera samverkan. Även om många ansökningar beskrev aktiviteter som workshops och referensgrupper, var informationen om rollfördelning, ersättning till samverkansparter och koppling till strategiska utvecklingsarbeten ofta otydlig, vilket försvårade bedömningen av genomförbarhet och mervärde.

Erfarenheterna från uppföljningarna ligger i linje med de lärdomar som redovisas i denna rapport i övrigt. En central iakttagelse är att etablerade relationer och tidigare erfarenheter av samverkan tycks ge bättre förutsättningar för både samverkansarbete och nyttiggörande. Medan analyserna av forskningsansökningar som ingår i denna rapport – både från Fortes årliga utlysning av projektbidrag och från riktade utlysningar – framför allt synliggör hur samverkan planeras, beskrivs och bedöms, belyser uppföljningarna av nyttiggörande- och samverkansbidragen hur frågor om kompetens, förankring och långsiktighet påverkar möjligheterna till faktisk användning av forskning. Gemensamt för både nyttiggörande- och samverkansbidragen är att brister som kan identifieras redan i ansökningsskedet, till exempel otydlig förankring eller bristande planering, kan få konsekvenser i genomförandet. Detta understryker att samverkan och nyttiggörande inte kan hanteras som avgränsade moment, utan behöver ses som en sammanhållen process där kompetens, förankring och långsiktighet är centrala förutsättningar.

SLUTSATSER OCH ARBETE FRAMÅT

Samverkan är utbredd – men tolkningen av begreppet varierar

Samverkan förekommer i mycket hög utsträckning i forskningsansökningar till Forte, även i utlysningar där det inte finns formella krav. Detta kan tyda på ett starkt samhällsengagemang bland forskare och på att samverkan ofta uppfattas som en självklar del av forskningspraktiken.

Samtidigt används begreppet samverkan brett, beskrivs otydligt och det finns bristande förståelse för vad samverkan är. Till exempel likställs samverkan i många ansökningar med traditionell forskningskommunikation, akademiskt samarbete eller kvalitativa metoder. Det framstod också ofta som att text från utlysningen återanvänds i ansökningar, snarare än att samverkan planeras på ett sätt som är väl genomtänkt och anpassat till projektets förutsättningar. Hög förekomst av ansökningar med samverkan och samtidigt brister i beskrivningarna speglar troligtvis att det finns en stor variation av förkunskap och utförande, från projekt med genuin och väl planerad samverkan till projekt med mer symbolisk och bristfällig samverkan med risk för uteblivna förväntade positiva effekter.

Detta pekar på att samverkan inte är ett neutralt eller självreglerande kriterium, utan starkt beroende av hur finansiären styr och signalerar, men också av den kompetens, erfarenhet och de institutionella förutsättningar som finns i forskningsmiljön. Det väcker frågan om hur krav och bedömningskriterier kan utformas och inte minst tydliggöras för att både höja kvaliteten och undvika ytlig samverkan med begränsat inflytande och mervärde.

Tydliga krav leder till mer integrerad samverkan

Analyserna visade att utlysningarnas utformning har stor betydelse för hur samverkan planeras, beskrivs och bedöms. När samverkan formulerades tydligt och obligatoriskt i utlysningstexterna, integrerades detta i fler delar av forskningsprocessen och gavs större utrymme i beredningsgruppernas bedömningar. När kraven var otydliga eller frivilliga blev samverkan ofta mer symbolisk, kom in senare i forskningsprocessen och blev mindre systematiskt bedömd. Dess roll och faktiska inflytande över forskningen var dessutom ofta oklart beskrivet.

Analyserna visade att tydliga krav tenderade att höja kvaliteten i hur samverkan beskrivs, vilket är viktigt eftersom samverkan ofta är resurskrävande och inte sker spontant. För att sådana krav ska få genomslag i praktiken behöver forskningsfinansieringen samtidigt ge förutsättningar för samverkan, exempelvis i form av resurser, tid och relevant kompetens. Utan krav finns en risk att forskningen inte flyttar fram positionerna, då incitamenten för samverkan är svaga. Samtidigt problematiserar litteraturen hårda, formella krav eftersom de kan leda till samverkan mest för syns skull (så kallad tokenism) (Lauzon-Schnittka et al. 2022; Masterson et al. 2022). Denna risk behöver hanteras i beredningen av ansökningar, så att genuin samverkan premieras (förutsatt att ansökan uppfyller övriga kriterier för att beviljas). Det är dock viktigt att understryka att en välformulerad ansökan inte garanterar att samverkan fungerar i praktiken – detta behöver följas upp och utvärderas.

Tydliga krav på samverkan kan vara ett viktigt verktyg för att driva utveckling, men samverkansarbetets former och innehåll bör lämnas öppna för forskarna att beskriva och motivera, och kombineras med bedömningskriterier och stöd som främjar kvalitet och meningsfull samverkan. Dessutom bör krav användas i de utlysningar där samverkan är särskilt avgörande för att nå målen, snarare än generellt. Väl avvägda krav kan bidra till att attrahera forskare och projekt som har kompetens och förutsättningar för god samverkan. Samtidigt bör explicita krav på hur samverkan ska utformas undvikas, eftersom de kan hämma forskarnas kreativitet och möjligheten att utveckla kontextanpassade och metodologiskt innovativa upplägg. Utmaningen för Forte ligger därför i att tydliggöra *vad* som efterfrågas och *varför*, utan att i onödan föreskriva *hur* samverkan ska genomföras.

Tidig samverkan kan stärka forskningens relevans, kvalitet och nytta

Hensman-Crook 2024 argumenterar för vikten av tidig involvering redan i förberedelsefasen då det kan leda till betydande förändringar i forskningsupplägg, metodval och spridningsstrategier. Om samverkan främst sker i sena faser såsom spridning och implementering, finns en risk att forskningsfrågor och upplägg inte fullt ut speglar behoven hos dem som berörs av resultaten. I utlysningarna utan eller med otydliga krav på samverkan var det vanligaste att samverkan skulle ske i senare faser. Uppföljningen av nyttiggörandeutlysningen indikerade att det finns brister i förståelsen för de sena faserna (nyttiggörande och implementering av forskningsresultat). Detta, i kombination med att samverkan ofta sker sent i forskningsprocessen, pekar på ett behov av att integrera samverkan och nyttiggörande mer systematiskt från start. Variationerna i kunskap om samverkan och nyttiggörande pekar också på ett behov av ökad kompetens inom dessa områden.

I utlysningarna som MSI analyserade förekom samverkan i samtliga delar av forskningsprocessen, med viss tyngdpunkt på samverkan i studiens design följt av spridning av resultat. Det var dock enbart beviljade ansökningar som ingick i MSI:s studie, och uppgifter saknas för de avslagna ansökningarna. I utlysningar inom programmet Tillämpad välfärdsforskning med tydliga krav på samverkan var det vanligare med samverkan i studiedesign och datainsamling än i utlysningar utan krav på samverkan (både beviljade och avslagna ansökningar). I utlysningen Psykisk ohälsa och suicidprevention 2025, där samverkan uppmuntrades utan explicita krav,

fanns också en viss förskjutning mot de tidigare faserna. Dessa observationer kan till exempel bero på traditioner i olika forskningsfält men också på en selektionseffekt där utlysningar med krav på samverkan attraherar forskare som arbetar mer integrerat med samverkansparter från början. Beredningsprocessen tycks också selektera projekt med högre grad av samverkan i utlysningar med tydliga krav. Sammantaget talar resultaten för att uttalade krav på samverkan bidrar till att öka omfattningen av samverkan och främjar mer integrerade former av samverkan i forskningsprojekten. Samtidigt innebär detta inte nödvändigtvis att kvaliteten i samverkan ökar. Flera analyser pekar på att samverkan riskerar att bli ett mål i sig om fokus läggs på förekomst och omfattning snarare än på vilket mervärde samverkan förväntas bidra med i det enskilda projektet. I likhet med slutsatserna i Fortes tidigare analyser av forskningens syfte och funktion är det därför inte förekomsten av samverkan i sig som är central, utan vilken funktion den fyller för forskningens kvalitet, relevans, nyttiggörande och förmåga att bidra till att hantera samhällsutmaningar (Forte 2024).

Institutionella förutsättningar påverkar samverkans kvalitet

Även om analyserna pekar på brister i kompetens kring samverkan i många ansökningar, lyfter samtidigt rapporterna att dessa brister inte enbart kan förstås som ett kompetens- eller ambitionsproblem hos enskilda forskare, utan behöver ses i ljuset av de styrsignaler och institutionella förutsättningar som omger forskningen. Tydliga förväntningar från finansiären kan bidra till att samverkan i högre grad planeras, synliggörs och bedöms, medan otydliga signaler riskerar att leda till osäkerhet, variation och mer symboliska former av samverkan. Styrning från finansiärens sida kan dock inte ersätta bristande kompetens, erfarenhet eller organisatoriskt stöd för samverkan. Ur Fortes perspektiv är finansiärens roll att styra förutsättningar, inte att kompensera för bristande professionell eller institutionell kapacitet. Ansvaret för att utveckla sådan kapacitet vilar därför i första hand på lärosätena och forskningsmiljöerna själva, bland annat genom utbildning, meriteringssystem och stödstrukturer för samverkan. Samtidigt har finansiären en viktig roll i att bidra till dessa institutionella förutsättningar, exempelvis genom hur utlysningar utformas, vilka kompetenser som efterfrågas och premieras, samt genom att synliggöra goda exempel och skapa incitament för kapacitetsutveckling.

Flera av de analyser som ligger till grund för rapporten pekar också på att institutionell kapacitet för samverkan inte enbart handlar om kompetens och stödstrukturer, utan även om långsiktiga relationer mellan forskare och samhällsaktörer. I MSI:s uppföljning uppgav nästan alla projektledare att samverkan med

de medverkande aktörerna var etablerad redan innan ansökan skrevs, och liknande erfarenheter framkom i uppföljningarna av Fortes nyttiggörande- och samverkansbidrag. Detta tyder på att framgångsrik samverkan ofta bygger på relationer, förtroende och gemensamma erfarenheter som utvecklats över tid. God samverkan kan naturligtvis också etableras inom ramen för enskilda projekt, men resultaten pekar på att långsiktiga samarbeten ofta ger särskilt goda förutsättningar.

Samverkan ger nytta – men är resurskrävande och komplex

Erfarenheter från genomförda projekt visade att meningsfull samverkan ofta upplevdes bidra till ökad nytta, relevans och i många fall även vetenskaplig kvalitet. De positiva effekterna gäller särskilt forskningens användbarhet, tillgång till data, förståelse för kontexten och ömsesidigt lärande mellan forskare och samhällsaktörer. Erfarenheterna står i överensstämmelse med tidigare forskning om samverkan i forskning. Utmaningarna är samtidigt välkända och återkommande: samverkan är tids- och resurskrävande, ställer höga krav på kommunikation, flexibilitet och relationsbyggande samt aktualiserar frågor om makt, representativitet och forskningsetiskt ansvar.

Det är dock viktigt att notera att underlaget i huvudsak bygger på forskarnas egna erfarenheter och bedömningar. Fortes kunskap om hur samverkansparter upplever samverkan är mer begränsad och utgör ett viktigt område för framtida lärande och uppföljning.

Forte behöver utveckla ett tydligare ramverk för samverkan

En central slutsats är att Forte, för att långsiktigt stärka kvaliteten i samverkan, behöver ett mer utvecklat och transparent ramverk för hur samverkan efterfrågas, bedöms och följs upp. Det handlar om att tydliggöra begrepp och motiv, harmonisera krav och kriterier mellan utlysningar, stärka stödet till beredningsgrupper och systematiskt bygga lärande kring hur samverkan faktiskt bidrar till forskningens kvalitet, relevans och nytta. Samverkan bör därmed förstås som ett strategiskt verktyg för att förverkliga Fortes uppdrag – inte som ett generellt krav eller ett självändamål, utan som ett medel som behöver användas med omdöme, tydlighet och kontextkänslighet.

Genomförda åtgärder baserade på resultaten

Denna rapport ska ses som ett bidrag till ett mer utvecklat och transparent ramverk för Fortes arbete med samverkan i forskning. Genom att samla erfarenheter, analyser och reflektioner syftar rapporten till att öka transparensen kring Fortes syn på samverkan och de avvägningar som behöver göras i utformning av utlysningar och bedömning av forskningsansökningar.

Som ett led i detta arbete har Forte, med utgångspunkt i de genomförda analyserna, uppdaterat sin information om samverkan mellan forskning och omgivande samhälle på myndighetens webbplats (Samverkan mellan forskning och samhälle - Forte) samt sett över mallar för utlysningstexter. Även formuleringar och placering av frågor om samverkan i ansökningsformulären har justerats i syfte att tydligare spegla Fortes förväntningar och underlätta bedömningen. Den reviderade informationen på forte.se och föreliggande rapport utgör därmed ett gemensamt kunskapsunderlag för sökande och granskare, för att bidra till ökad tydlighet och transparens kring Fortes syn på samverkan.

För forskare som önskar fördjupad vägledning kring praktiska tillvägagångssätt för samverkan och samskapande i forskning finns i Bilaga 1 en sammanställning av rekommendationer baserade på internationell litteratur. Dessa utgör inte Fortes krav eller instruktioner, utan återger befintlig kunskap på området.

REFERENSER

Inkluderade analyser

- Jonsson O och Iwarsson S. Analys av samverkan, samhällsrelevans och kunskapsspridning av forskning i ansökningar till Forte 2016. Opublicerad rapport, 2018, 2017-00046_6.
- Hultqvist S, Taei A, Iwarsson S, Jonsson O. Analys av samverkan med omgivande samhälle i ansökningar om projektbidrag till Forte 2023. Opublicerad rapport, 2025, diarienummer 2024-01551_4.
- Lindberg M, Tengqvist A, Nordesjö K, Sundler A (*kommande*). Samverkan och samskapande med samhällsaktörer i forskning - Lärdomar från Forte-utlysningar.
- Lindberg M, Tengqvist A, Sundler A (2024). Samverkan och samskapande i Forte-utlysningar – uppföljning av tre utlysningar 2022–2023. Opublicerad rapport, 2024, 2023-01653_2.
- Rostgaard T. Analysis of submitted applications to the Forte program Applied welfare research 2018. Opublicerad rapport, 2019, 2017-01803_15.
- Rostgaard T. Analysis of submitted applications to the FORTE program 'Applied welfare research 2019'. Opublicerad rapport, 2020, 2017-01803_64.
- Rostgaard T. Analysis of submitted applications to the FORTE program 'Applied welfare research 2019 and 2020: Program, Project and Postdoc applications'. Opublicerad rapport, 2020, 2017-01803_29.
- Uppföljning av nyttiggörandebidrag 2022 och 2024 (arbetsmaterial)
- Uppföljning av samverkansbidrag 2024 (arbetsmaterial)

Artiklar

- Biddle MSY, Gibson A, Evans D. Attitudes and approaches to patient and public involvement across Europe: A systematic review. Health Soc Care Community. 2021;29:18–27. https://doi.org/10.1111/hsc.13111.
- Blackburn S, Clinch M, de Wit M, et al. Series: Public engagement with research. Part 1: The fundamentals of public engagement with research. Eur J Gen Pract. 2023;29(1):2232111. https://doi.org/10.1080/13814788.2023.2232111.
- De Simoni A, Jackson T, Humphrey WI, et al. Patient and public involvement in research: the need for budgeting PPI staff costs in funding applications. Res Involv Engagem. 2023;9:16. https://doi.org/10.1186/s40900-023-00424-7.
- Dengsø KE, Lindholm ST, Herling SF, et al. Patient and public involvement in Nordic healthcare research: a scoping review of contemporary practice. Res Involv Engagem. 2023;9:72. https://doi.org/10.1186/s40900-023-00490-x.

- European Commission. Fostering Knowledge Valorisation through Citizen Engagement. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2024. ISBN 978-92-68-09731-1. doi: 10.2777/007501.
- Forsythe LP, Ellis LE, Edmundson L, et al. Patient and stakeholder engagement in the PCORI Pilot Projects: Description and lessons learned. J Gen Intern Med. 2016;31(1):13–21. https://doi.org/10.1007/s11606-015-3450-z.
- Forte. Prioriteringar för forskning om socialtjänsten – Perspektiv från brukare, policy och praktik. 2019. ISBN: 978-91-88561-21-3.
- Forte. Beskriva, förklara eller lösa problem – en analys av forskningens syfte och funktion i forskningsansökningar. 2024. ISBN: 978-91-88561-59-6.
- Graham ID, McCutcheon C, Kothari A. Exploring the frontiers of research co-production: the Integrated Knowledge Translation Research Network concept papers. Health Res Policy Syst. 2019;17(1):88. https://doi.org/10.1186/s12961-019-0501-7.
- Hanley B, Bradburn J, Barnes M et al. Involving the Public in NHS, Public Health and Social Care Research: Briefing Notes for Researchers. Eastleigh: INVOLVE, 2004.
- Harrison JD, Auerbach AD, Anderson W, et al. Patient stakeholder engagement in research: A narrative review to describe foundational principles and best practice activities. Health Expect. 2019;22(3):307–316. https://doi.org/10.1111/hex.12873.
- Hensman-Crook A, Farquharson L, Truman J, Angell C. What matters to you? Public and patient involvement in the design stage of research. Res Involv Engagem. 2024;10:100. https://doi.org/10.1186/s40900-024-00610-1.
- Hoddinott P, Pollock A, O'Cathain A, et al. How to incorporate patient and public perspectives into the design and conduct of research. F1000Res. 2018 Jun 18;7:752. doi: 10.12688/f1000research.15162.1. PMID: 30364075; PMCID: PMC6192439.
- Hultqvist S, Jonsson O, Jönson H, Iwarsson S. Collaboration in grant proposals and assessments in ageing research – justification or a quest for a collaborology? Social Epistemology. 2021;35(5):427–440. https://doi.org/10.1080/02691728.2021.1913769.
- Hultqvist S. The participatory turn in Swedish ageing research: Productive interactions as learning and societal impact. Educational Gerontology. 2021;47(11):514–525. https://doi.org/10.1080/03601277.2021.2005509.
- Islam S, Small N. An annotated and critical glossary of the terminology of inclusion in healthcare and health research. Res Involv Engagem. 2020 Apr 20;6:14. doi: 10.1186/s40900-020-00186-6. PMID: 32337067; PMCID: PMC7171766.
- Jonsson O, Iwarsson S. Scrutinizing the collaboration criterion in research: how do policy ambitions play out in proposals and assessments? Scientometrics. 2022;127:4675–4696. https://doi.org/10.1007/s11192-022-04428-0.
- Lauzon-Schnittka J, Audette-Chapdelaine S, Boutin D, et al. The experience of patient partners in research: a qualitative systematic review and thematic synthesis. Res Involv Engagem. 2022;8:55. https://doi.org/10.1186/s40900-022-00388-0.
- Lindberg M, Sundler AJ, Tengqvist A. Balancing co-research in policy and practice – insights from a Swedish research council. Nordic Journal of Innovation in the Public Sector. 2025;4(1):1–14. https://doi.org/10.18261/njips.4.1.3.

- Masterson D, Areskoug Josefsson K, Robert G, Nylander E, Kjellström S. Mapping definitions of co-production and co-design in health and social care: a systematic scoping review providing lessons for the future. Health Expect. 2022; 25: 902-913. doi:10.1111/hex.13470
- Cottrell EK, Whitlock E, Kato E, et al. Defining the benefits and challenges of stakeholder engagement in systematic reviews. Comp Eff Res. 2015;5:13–19. https://doi.org/10.2147/CER.S69605.
- NIHR. Going the extra mile: Improving the nation's health and wellbeing through public involvement in research. 2015.
- Conceição, C.P., Ávila, P., Coelho, A.R. et al. European Action Plans for Science–Society Relations: Changing Buzzwords, Changing the Agenda. Minerva 58, 1–24 (2020). https://doi.org/10.1007/s11024-019-09380-7
- Paylor J and McKevitt C. The Possibilities and Limits of "Co-producing" Research. Front. Sociol. 2019; 4:23. doi: 10.3389/fsoc.2019.00023.
- Roper C, Grey F, Cadogan E. Co-production - Putting principles into practice in mental health contexts. 2018. Coproduction_putting-principles-into-practice.pdf (unimelb.edu.au).
- Shippee ND, Domecq Garces JP, Prutsky Lopez GJ, et al. Patient and service user engagement in research: a systematic review and synthesized framework. Health Expect. 2015 Oct;18(5):1151-66. doi: 10.1111/hex.12090. Epub 2013 Jun 3. PMID: 23731468; PMCID: PMC5060820.
- Staley K, Minogue V. User involvement leads to more ethically sound research. Clinical Ethics. 2006;1(2):95-100. doi:10.1258/147775006777254489.
- Staniszewska S, Denegri S, Matthews R, Minogue V. Reviewing progress in public involvement in NIHR research: developing and implementing a new vision for the future. BMJ Open. 2018 Jul 30;8(7):e017124. doi: 10.1136/bmjopen-2017-017124. PMID: 30061427; PMCID: PMC6067369.
- Vargas C, Whelan J, Brimblecombe J, Allender S. Co-creation, co-design, co-production for public health - a perspective on definition and distinctions. Public Health Res Pract. 2022 Jun 15;32(2):3222211. doi: 10.17061/phrp3222211. PMID: 35702744.

BILAGOR

Bilaga 1: Rekommendationer till forskare

Det här avsnittet sammanställer olika råd och vägledningar främst riktade till forskare inför genomförandet av projekt med *samskapande*[3] som tillvägagångssätt, utifrån publicerad litteratur. Dessa utgör inte Fortes krav eller instruktioner, utan återger befintlig kunskap på området.

Vissa delar är generiska även för mindre omfattande typer av samverkan medan andra främst är relevanta för fördjupade former (samskapande). Läs vidare i de refererade artiklarna för fördjupad kunskap. Vidare finns följande vägledningar på svenska:

- Handbok för samskapande forskning av Elin Inge, Helena Conning. Länk: Handbok för samskapande forskning (Elin Inge, Helena Conning) pdf, 6 MB.
- Patient- och närståendesamverkan för bättre forskning och hälso- och sjukvård: Samverkan 2.0. Hållbar samverkan för att skapa värde och innovationskraft, Anna Clareborn och andra. Länk: Patient- och närståendesamverkan för bättre forskning och hälso- och sjukvård (samka.se). Available in English.

VÄGLEDNING TILL FORSKARE INFÖR FORSKNINGSPROJEKT MED SAMSKAPANDE SOM TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

I en översikt av Harrison et al. 2019 konstateras att hälften av de artiklar som presenterade strategier, vägledningar och aktiviteter för att stödja förverkligandet av de grundläggande principerna för samskapande i forskning, betonade vikten av att tillhandahålla **utbildning** för både brukare och andra aktörer i forskningsmetoder samt för forskare i hur man bäst samarbetar med olika personer och parter i forskningen. Utbildningen syftar inte till att göra om brukare och patienter eller andra deltagande aktörer till forskare, utan snarare att förstärka deras möjlighet till att medverka genom att öka förståelse för forskningsprocessen, forskningsområden och att arbeta i en forskargrupp. Lika viktigt är det att forskarna utbildas i hur man skapar ett autentiskt och effektivt samarbete med aktörer utanför den akademiska kontexten, en färdighet som forskare själva uppger är bristfällig.

Andra artiklar lyfte också fram **finansiell kompensation** och ersättning för deltagarnas tid, kunskap och omkostnader som viktigt och behöver budgeteras för i forskningsprojektet.

Andra nyckelkomponenter beskrivs av INVOLVE (Hickey 2018) och har översatts fritt nedan. Se även Carr et al. 2016 och Roper 2018 för mer läsning om nyckelkomponenter.

3 Forte använder samverkan som ett övergripande begrepp och samskapande för en mer djupgående form av samverkan. Det som skiljer samskapande från andra typer av samverkan kan förenklat sägas vara graden av hur involverade olika aktörer är. För att prata om samskapande ska berörda aktörer vara verkligt delaktiga i en eller flera delar av forskningsprocessen från att identifiera problem till att gemensamt söka lösningar och sprida kunskap om dessa.

- **Tydliggör principer för samarbetet**. Upprätta principer (spelregler) i början av projektet för att skapa ett samarbetsklimat där alla röster blir hörda och respekterade.
- **Löpande dialog**. Det bör ske en löpande dialog mellan alla projektdeltagare och att dialogen är inbyggd i styrningen av projektet och fortsätter i alla steg i forskningsprocessen.
- **Gemensamt ägande av viktiga beslut**. Gemensamt ägande är det som skiljer samskapande från mer traditionell samverkan. Det innebär inte att alla är involverade i alla beslut eller varje aspekt av forskningen men att gruppen tillsammans bestämmer och kommer överens om vem som ska vara involverad och när, när det gäller förvaltning, styrning och genomförande av forskningen. Ett sätt att göra detta är att i början av projektet gå igenom vad alla kan och inte kan om specifika ämnesområden för att sammanställa den kollektiva kunskapen i rummet och röra sig bort från föreställningar och positioner bland forskare och praktiker om vad som är, och inte är, viktig kunskap.
- **Ett åtagande att bygga upp relationer**. Att ta itu med maktskillnader och utveckla relationer kräver öppna, ärliga, tillitsfulla och ömsesidiga relationer. Att försöka skapa lika villkor och betona utvecklingen av relationer påverkar både kultur, processer och rutiner, och kan ta tid att genomföra. Samskapande är inget som bara händer av sig självt. Forskare måste därför vara proaktiva när det gäller att uppmuntra och underlätta samarbete och utveckling av relationer utanför forskarsamhället. För att uppnå detta måste det ibland finnas ett mer kontinuerligt relationsskapande utanför livslängden för ett enskilt projekt. Ett tillvägagångssätt, som kanske inte är lämpligt för varje forskningsprojekt, är att upprätta en referensgrupp som är kopplad till forskningsorganisationen (snarare än bara ett enskilt projekt). Referensgruppen kan träffas regelbundet och medlemmarna kan genomgå nödvändig utbildning och utgöra en tillgång i utvecklingen av forskningsidéer. Detta kräver tid som måste byggas in i enskilda projekt och/eller bli en del av ”sättet att göra saker” i de organisationer som bedriver forskning.
- **Flexibilitet**. Ett forskningsprojekt har vanligtvis en förutbestämd projektplan. Men ett samproducerat forskningsprojekt bör ge möjligheter till en iterativ, öppen, experimentell och interaktiv process. Det bör finnas möjlighet för lösningar och nya idéer utifrån samarbetet och medlemmarna i projektgruppen. Det är också viktigt att ge möjligheter att diskutera idéer, utvärdera framsteg och kontinuerligt reflektera över forskningsprojektet.
- **Kontinuerlig reflektion**. Reflektion är en process där medlemmarna i projektgruppen har möjlighet att titta på och reflektera över hur de arbetar tillsammans, hur de kan använda sin särskilda expertis och perspektiv i projektet och hur detta kan påverka forskningsprocessen och forskningsresultaten. Projektgruppen bör fundera innan projektets start på hur detta ska gå till.
- **Värdera och utvärdera effekterna av samskapande forskning**. För att bygga upp kunskapen kring effekterna av samskapad forskning är det viktigt att införa verktyg för att utvärdera och mäta detta. Överlag saknas validerade verktyg för att utvärdera processen för samskapande inklusive erfarenheter från deltagare men att använda reflekterande processer (se ovan) är ett exempel, ett annat kan vara att föra en samproduktionslogg under hela projektet. Vissa effekter kan vara i form av nya relationer, utökade nätverk och ökat förtroende hos allmänheten. När det gäller forskningsresultaten kan samskapad forskning leda till slutresultat som skiljer sig

från dem som en konventionell akademisk process resulterar i. Vissa verktyg för utvärdering av effekter har tagits fram i Storbritannien: piiaf-guidance-jan14.pdf

VÄGLEDNING TILL FORSKARE INFÖR EN FORSKNINGSANSÖKAN

Det här avsnittet ger vägledning till förberedelse inför en forskningsansökan för ett projekt med samverkan som tillvägagångssätt. Nedan beskrivna råd baseras på en artikel av Hoddinott et al. 2018 som sammanställt en vägledning utifrån olika internationella forskningsfinansiärers krav, litteratur på området och erfarenheter från brittiska beredningsgrupper. Råden kan ses som övergripande och användbara för olika typer av projekt med samverkan som tillvägagångssätt.

1. **Förbered forskargruppen för samverkan**. Reflektera över kapaciteten hos forskargruppen att skapa meningsfull samverkan och om det finns behov av utbildning eller stöd. Skapa förståelse för vad samverkan är och de teoretiska utgångspunkterna för samverkan, vad som skiljer samverkan från att delta i en studie samt motiven till samverkan och vilka mervärden som förväntas i projektet (relevans, kvalitet, spridning, implementering med flera). Reflektera till exempel över:

   - Vad är syftet med samverkan i forskningsprojektet? Är det ett mål eller medel, eller både och?
   - Är forskargruppen öppen för att ändra riktning i projektet baserat på synpunkter från andra perspektiv?
   - Vilka är de etiska och forskningsmässiga konsekvenserna av att involvera aktörer utanför vetenskapssamhället i forskningen?
   - Hur ser resurserna ut för aktiviteter för samverkan?
   - Vilken kunskap finns om samverkan i gruppen? Finns det behov av utbildning, både för forskarna och medverkande aktörer utanför vetenskapssamhället?
   - Hur kan forskargruppen hitta och tillfråga aktörer utanför vetenskapssamhället som kan bidra till forskningsdesign, genomförande och spridning av forskningsresultat?
   - Hur kan olika tillvägagångssätt för att involvera aktörer utanför vetenskapssamhället förbättra relevansen, kvaliteten och framtida implementering?

2. **Identifiera viktiga aktörer, organisationer och personer** att involvera i forskningsprocessen, innan forskningsfrågor och metodik är helt fastställda. Beakta alla relevanta perspektiv, mångfald och vilka anpassningar som behövs för att öka möjligheten att delta (till exempel material, möten, arvode med mera) men även potentiella intressekonflikter.

3. **Diskutera hur många som ska involveras**. Det finns inget bestämt antal. INVOLVE i Storbritannien rekommenderar minst två personer för att kunna stödja varandra, väga upp maktbalansen, inkludera flera olika perspektiv och öka möjligheten att minst en kan vara på plats vid mötena. Antalet kan variera beroende på vilka kunskaper och erfarenheter deltagarna har, forskningsprocessen och metodik, forskningsfrågan och så vidare.

4. **Diskutera tillvägagångssätt, nyckelprinciper och nyckelkomponenter samt budget och arvodering tillsammans**.

5. **Ta reda på vilka forskningsfrågor (och utfall) som är prioriterade för relevanta aktörer**.
   Till exempel genom att leta efter redan beskrivna och publicerade forskningsprioriteringar, gör en egen prioriteringsprocess (se till exempel James Lind Alliance, https://

www.jla.nihr.ac.uk/) och prata med relevanta aktörer och organisationer, till exempel genom en workshop/hearing, referensgrupp, intervjuer eller enkätundersökning.

6. **Involvera de relevanta aktörerna i skrivandet av ansökan, att läsa och ge synpunkter på ansökan**.
   Till exempel kan aktörerna bidra till att språket i ansökan blir tydligt och lättförståeligt och bidra till den populärvetenskapliga sammanfattningen.

7. **Beskriv tydligt i ansökan hur samverkan och delaktighet ska genomföras i forskningen och hur ni förberett för detta**.
   Svara på frågor som vilka, varför, hur många, när, vilka metoder och vilken påverkan har aktörerna redan haft på ansökan och i fortsättningen.

REFERENSER

- Arumugam, A., Phillips, L.R., Moore, A. et al. Patient and public involvement in research: a review of practical resources for young investigators. BMC Rheumatol 7, 2 (2023). https://doi.org/10.1186/s41927-023-00327-w.
- Carr, S and Patel, M. Practical guide: progressing transformative co-production in mental health. 2016. National Development Team for Inclusion, Bath.
- De Wit MPT, Elberse JE, Broerse JEW, Abma TA. Do not forget the professional—the value of the FIRST model for guiding the structural involvement of patients in rheumatology research. Health Expect. 2015;18(4):489–503. https://doi.org/10.1111/hex.12048.
- Harrison JD, Auerbach AD, Anderson W, et al. Patient stakeholder engagement in research: A narrative review to describe foundational principles and best practice activities. Health Expect. 2019 Jun;22(3):307-316. doi: 10.1111/hex.12873. Epub 2019 Feb 13. PMID: 30761699; PMCID: PMC6543160.
- Hickey G, Brearley S, Coldham T, et al. Guidance on Co-producing a Research Project. Southampton: INVOLVE; 2018.
- Hoddinott P, Pollock A, O'Cathain A et al. How to incorporate patient and public perspectives into the design and conduct of research [version 1; peer review: 3 approved, 2 approved with reservations]. F1000Research 2018, 7:752 (https://doi.org/10.12688/f1000research.15162.1)
- Roper C, Grey F, Cadogan E. 2018. Co-production - Putting principles into practice in mental health contexts. Coproduction_putting-principles-into-practice.pdf (unimelb.edu.au).
- Sheridan S, Schrandt S, Forsythe L, et al. The PCORI engagement rubric: promising practices for partnering in research. Ann Fam Med. 2017;15(2):165–170. https://doi.org/10.1370/afm.2042.

Bilaga 2: Forskning om nyttan med samverkan i forskning

I det här avsnittet beskrivs i korthet slutsatserna från systematiska litteraturöversikter om ”nyttan” (eng. *impact*) av samverkan i forskning. Forte identifierade publikationerna efter litteratursökningar[4] i Pubmed samt vid genomgång av referenslistor i de identifierade översikterna. Publikationer som studerade nyttan av samverkan i hälso- och sjukvården eller omsorgstjänster exkluderades. Att det inte finns någon enhetlig terminologi gör litteratursökningar på området mer komplicerade och vi gör inte anspråk på att ha identifierat alla relevanta genomgångar som gjorts på området.

Fem systematiska litteraturöversikter som sammanställer effekterna av samverkan i forskning identifierades: Brett et al. 2014, Brett et al. 2014, Domecq et al. 2014, Lauzon-Schnittka et al. 2022 och Dengsø et al. 2023.

I en översikt av Brett et al. 2014 inkluderades 66 studier som studerat nyttan av samverkan för hälsoforskning och forskning om socialt arbete. Positiva effekter som beskrevs i studierna omfattade bland annat ökad kvalitet och lämplighet i forskningen. Detta gällde för alla steg i forskningsprocessen såsom att utveckla brukarrelevanta forskningsfrågor, målgruppsanpassad information, enkäter och intervjuguider, mer lämpliga rekryteringsstrategier av personer till studierna samt brukarperspektiv på tolkning av data och ökad implementering och spridning av forskningsresultat. Utmaningar med samverkan var bland annat att det är resurskrävande, både vad gäller tid och kostnader, svårigheter att rekrytera brukare till exempel bland grupper som är svårare att nå (såsom etniska minoriteter, äldre, personer med funktionsnedsättningar eller personer med social ångest) men också lågt deltagande i projektet, otydliga roller eller att man frångick de vetenskapliga metoder till exempel när brukare skulle genomföra intervjuer för att samla in data till studien. Flera av utmaningarna skulle kunnat hanterats med bättre kunskap och förberedelser för ett samskapande tillvägagångssätt.

Brett et al. publicerade ytterligare en översikt 2014 med fokus på effekterna av samverkan för de deltagande personerna, det vill säga framför allt brukare och forskare. Totalt 65 artiklar inkluderades i översikten. För brukarna var de positiva effekterna främst personliga upplevelser, såsom känslan av att bli lyssnad på, ökat självförtroende och självvärde (eng. *empowerment*) samt kunna bidra till forskning och ökad kunskap och kompetens om forskning, och en mer positiv bild av forskning. Negativa upplevelser var framför allt kopplade till dåligt bemötande; att inte bli lyssnad på eller att deras åsikter inte togs på allvar. Avsaknad av förberedelser kunde skapa en känsla av att inte ha tillräcklig erfarenhet eller kunskap för att kunna bidra. Det fanns också barriärer i form av att inte förstå forskningsområdets terminologi eller vetenskapliga metoder. Forskare rapporterade att de utvecklat en större förståelse för deras forskningsområde, nya mer målgruppsanpassade sätt att bedriva forskning, att fördomar utmanades och större mångfald i projektgruppen. Utmaningar för forskare var bland annat svårigheter att genomföra samverkan på ett bra sätt på grund av brist på pengar och tid.

4 Söksträng: (“patient and public involvement” OR “user involvement” OR “patient engagement” OR “patient centered outcomes research” OR “participatory health research” OR “action research” OR “public and Patient Involvement” OR “public engagement” OR “co-production” OR “public participation” OR “community engagement” OR “community involvement”) AND “systematic review”

En översikt som initierades av PCORI i USA fokuserade på genomförandet av samverkan med patienter i hälsoforskning (Domecq et al. 2014). Översiktens frågeställningar var vilka tillvägagångssätt som var bäst för att identifiera patientrepresentanter, hur patienter kan involveras i planering och genomförande av forskning, vilka fördelar patientsamverkan har samt negativa effekter och hinder för samverkan. Totalt 142 studier inkluderades i översikten varav åtta systematiska översikter. Författarna drog slutsatsen att samverkan är möjligt att genomföra i många sammanhang men att samverkan också innebär flera utmaningar, hinder och kostnader och riskerar att bli mer symbolisk än genuin. Olika tillvägagångssätt för att identifiera patientrepresentanter beskrevs i studierna, främst vid klinikerna, men det saknades jämförande studier för att dra några slutsatser om vilka tillvägagångssätt som var bäst. Mer passiva metoder för att involvera patienter var vanligtvis genom fokusgrupper, intervjuer, enkäter medan mer aktiva sätt var att patienter ingick i styrgrupp eller rådgivande grupp eller regelbundna möten med forskargruppen. Det senare kunde bidra till att utveckla studieprotokoll, rekryteringsproceduren, och välja utfallsmått men även att samla in data. Även i det här fallet saknades jämförande studier för att dra några slutsatser om vilka metoder som är att föredra. Bland fördelarna av samverkan nämndes förbättrad rekrytering och färre avhopp av studiedeltagare samt spridning av resultat genom mer lättillgänglig och lättförståelig information. Även om det främst var fördelar som rapporterades, beskrevs också några nackdelar som ligger i linje med dem som redovisas i andra översikter. Bland annat att processen var utdragen för patienterna med utbildning, resor och närvaro. Även att samverkan tar mer tid och resurser och risk för symboliskt inkluderande. Ett fåtal studier beskrev potentiella lösningar såsom vikten av att lägga tillräckligt med tid på att bygga upp ömsesidiga relationer, främja ömsesidig respekt och vara tydlig med förväntningar som är väl beskrivna och dokumenterade.

En systematisk översikt av Lauzon-Schnittka et al. 2022 visade att patientengagemang i forskning kan bidra till ökad relevans, kvalitet och användbarhet, men att framgången beror på faktorer som tydliga roller, utbildning, maktbalans och forskarattityder. Studien identifierar även psykologiska och sociala effekter för deltagarna, samt risker för tokenism om engagemanget blir ytligt. En scoping review av Dengsø et al. 2023 visade att patientsamverkan i Norden främst används i tidiga forskningsfaser och att effekterna på forskningskvalitet är lovande men fortfarande otillräckligt dokumenterade.

En artikel som inte är en systematisk översikt, men ändå intressant att nämna i det här sammanhanget är Staniszewska et al. 2018. På uppdrag av Department of Health i Storbritannien genomfördes en studie för att utvärdera NIHRs strategiska arbete med samverkan i forskning, positiva och negativa aspekter, hur samverkan påverkat forskningssystemen i Storbritannien och internationellt, samt utveckla en vision för 2025. Datainsamling genomfördes bland annat genom enkäter och dialog med olika aktörer och sammanställning av olika rapporter och systematiska översikter. De positiva och negativa upplevelserna och effekterna av samverkan för patienter, brukare och anhöriga samt forskare stämde väl överens med dem som redan nämnts i översikterna ovan. Studien identifierade ett behov av tydligare praktisk vägledning för att åstadkomma hög kvalitet i samverkan men också forskning som styrker bästa tillvägagångssätt och hur samverkan kan utvärderas.

Ytterligare en artikel visar att tidig involvering redan i designfasen kan leda till betydande förändringar i forskningsupplägg, metodval och spridningsstrategier (Hensman-Crook 2024).

MSI gjorde en liknande litteratursökning utifrån frågan ”Vilka vetenskapliga belägg finns för kopplingen mellan samverkan/samskapande i forskning och forskningens kvalitet, relevans och nytta?”. Sökningen gjordes i Web of Science och resulterade i 503 identifierade systematiska översikter varav 38 ansågs relevanta. Dessa var främst publicerade i hälsovetenskapliga tidskrifter, under perioden 2007–2024. Nästan alla publikationer rapporterade positiva utfall av samverkan. Vanligast var att det bidragit till forskningsprocessen genom att dels öka tilliten och kommunikationen mellan forskare och berörda samhällsaktörer, dels underlätta rekryteringen av informanter och implementeringen av forskningsresultaten. Näst vanligast var att det bidragit till forskningens relevans för olika grupper, platser och kulturer, samt för samhället i stort. Närapå hälften rapporterade att samverkan bidragit till forskningens kvalitet, i form av ett rikt datamaterial, en mångfacetterad analys och tillförlitliga resultat. Flera uppgav även att det bidragit till forskningens nytta, genom att sprida kunskap, förbättra utformningen av praktiska insatser, samt främja hälsa och samhällsutveckling. Samtidigt rapporterade en tredjedel av publikationerna även negativa utfall av samverkan/samskapande, i form av tids- och energikrävande processer, alltför långtgående kompromisser, skendemokrati samt inkompetenta deltagare. Flera studier framhöll även att utfallen inte är givna, utan att de påverkas av motivet, sammanhanget och utförandet i samverkan.

Sammantaget visar både Fortes och MSI:s litteraturstudier en hög grad av samstämmighet i sina slutsatser. Båda genomgångarna pekar på att samverkan och samskapande i forskning i huvudsak beskrivs som positivt, särskilt när det gäller forskningens relevans, genomförande, användbarhet och spridning. Samverkan tycks även kunna bidra till förbättrad kommunikation och tillit mellan forskare och berörda samhällsaktörer samt till ökad förståelse för forskningsprocessen hos deltagande aktörer.

Samtidigt framkommer i båda materialen att dessa positiva utfall inte är givna, utan beroende av hur samverkan motiveras, utformas och genomförs. Återkommande utmaningar rör bland annat tids- och resurskrävande processer, otydliga roller och ansvar, maktobalans samt risker för symboliskt deltagande snarare än meningsfullt inflytande. Flera studier betonar att utfallet av samverkan påverkas av dessa faktorer, vilket understryker behovet av tydlighet, förberedelse och organisatoriskt stöd.

Sammanfattningsvis finns det ett vetenskapligt underlag, framför allt i form av systematiska översikter, som beskriver både för- och nackdelar med samverkan i forskning. Samtidigt är det svårt att dra några definitiva och entydiga slutsatser om effekterna av samverkan. Detta beror bland annat på att det har genomförts få systematiska utvärderingar av samverkan, att utvärderingarna till stor del är kvalitativa, samt att sambanden mellan samverkan och olika typer av utfall ofta är oklara. Därtill kan det finnas positiv bias i rapporteringen, och användningen av multipla begrepp försvårar jämförelser och synteser.

Det finns således ett tydligt behov av fortsatt forskning på området, särskilt vad gäller att identifiera vilka tillvägagångssätt för samverkan som är mest framgångsrika och värdeskapande i olika sammanhang. Vidare behövs mer konsekvent användning av befintliga metoder/ramverk för att möjliggöra mer robusta och jämförbara effektutvärderingar av samverkan i forskning.

REFERENSER FORTES SÖKNING

- Brett, J., Staniszewska, S., Mockford, C., et al. Mapping the impact of patient and public involvement on health and social care research: a systematic review. Health Expect, 2014; 17: 637-650. https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2012.00795.x.
- Brett, J., Staniszewska, S., Mockford, C., et al. A Systematic Review of the Impact of Patient and Public Involvement on Service Users, Researchers and Communities. Patient 7, 387–395 (2014). https://doi.org/10.1007/s40271-014-0065-0
- Dengsø, K.E., Lindholm, S.T., Herling, S.F., et al. Patient and public involvement in Nordic healthcare research: a scoping review of contemporary practice. Res Involv Engagem 9, 72 (2023). https://doi.org/10.1186/s40900-023-00490-x.
- Domecq JP, Prutsky G, Elraiyah T, et al. Patient engagement in research: a systematic review. BMC Health Serv Res. 2014 Feb 26;14:89. doi: 10.1186/1472-6963-14-89. PMID: 24568690; PMCID: PMC3938901. https://doi.org/10.1186/1472-6963-14-89.
- Hensman-Crook A, Farquharson L, Truman J, Angell C. What matters to you? Public and patient involvement in the design stage of research. Res Involv Engagem. 2024 Sep 30;10(1):100. doi: 10.1186/s40900-024-00610-1. PMID: 39350199; PMCID: PMC11440653.
- Lauzon-Schnittka, J., Audette-Chapdelaine, S., Boutin, D., et al. The experience of patient partners in research: a qualitative systematic review and thematic synthesis. Res Involv Engagem 8, 55 (2022). https://doi.org/10.1186/s40900-022-00388-0.
- Staniszewska S, Denegri S, Matthews R, et al. Reviewing progress in public involvement in NIHR research: developing and implementing a new vision for the future. BMJ Open 2018;8:e017124. doi: 10.1136/bmjopen-2017-017124.

REFERENSER MSI:S SÖKNING

- Baldwin JN, Napier S, Neville S, et al. Impacts of older people's patient and public involvement in health and social care research: a systematic review. Age and Ageing, 2018; 47(6):801–809. https://doi.org/10.1093/ageing/afy092.
- Bergin RJ, Short CE, Davis N, et al. The nature and impact of patient and public involvement in cancer prevention, screening and early detection research: a systematic review. Preventive Medicine, 2023; 167:107412. doi: 10.1016/j.ypmed.2022.107412.
- Bird M, Ouellette C, Whitmore C, et al. (2020). Preparing for patient partnership: A scoping review of patient partner engagement and evaluation in research. Health Expectations, 23:523–539. https://doi.org/10.1111/hex.13040.
- Brett, J., Staniszewska, S., Mockford, C., et al. Mapping the impact of patient and public involvement on health and social care research: a systematic review. Health Expect, 2014; 17: 637-650. https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2012.00795.x.
- Brett, J., Staniszewska, S., Mockford, C. et al. A Systematic Review of the Impact of Patient and Public Involvement on Service Users, Researchers and Communities. Patient 7, 387–395 (2014). https://doi.org/10.1007/s40271-014-0065-0.
- Buffey AJ, Langley CK, Carson BP, et al. Participatory Approaches in the Context of Research Into Workplace Health Promotion to Improve Physical Activity Levels and

Reduce Sedentary Behavior Among Office-Based Workers: Scoping Review. JMIR Public Health Surveill 2024;10:e50195. PMID: 3889645. PMCID: 11222769. https://doi.org/10.2196/50195.

- Carroll P, Dervan A, Maher A, et al. Applying Patient and Public Involvement in preclinical research: A co-created scoping review. Health Expectations : an International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy. 2022 Dec;25(6):2680-2699. PMID: 36217557; PMCID: PMC9700145. https://doi.org/10.1111/hex.13615.
- Cassidy, C.E., Shin, H.D., Ramage, E. et al. Trainee-led research using an integrated knowledge translation or other research partnership approaches: a scoping review. Health Res Policy Sys 19, 135 (2021). https://doi.org/10.1186/s12961-021-00784-0
- Chambers E, Gardiner C, Thompson J, Seymour J. Patient and carer involvement in palliative care research: An integrative qualitative evidence synthesis review. Palliative Medicine. 2019;33(8):969-984. doi:10.1177/0269216319858247. https://doi.org/10.1177/0269216319858247.
- Cook N, Siddiqi N, Twiddy M, et al. Patient and public involvement in health research in low and middle-income countries: a systematic review. BMJ Open 2019;9:e026514. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-026514.
- Di Lorito C, Bosco A, Birt L, Hassiotis A. Co-research with adults with intellectual disability: A systematic review. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 2018; 31(5):669–686. https://doi.org/10.1111/jar.12435.
- Di Lorito C, Birt L, Poland F, et al. A synthesis of the evidence on peer research with potentially vulnerable adults: how this relates to dementia. International Journal of Geriatric Psychiatry, 2017; 32(1):58–67. https://doi.org/10.1002/gps.4577.
- Domecq JP, Prutsky G, Elraiyah T, et al. Patient engagement in research: a systematic review. BMC Health Serv Res. 2014 Feb 26;14:89. doi: 10.1186/1472-6963-14-89. PMID: 24568690; PMCID: PMC3938901. https://doi.org/10.1186/1472-6963-14-89.
- Fudge N, Wolfe CDA, McKevitt C. Involving older people in health research. Age and Ageing, 2007; 36(5):492–500. https://doi.org/10.1093/ageing/afm029.
- Harris J, Haltbakk J, Dunning T, et al. How patient and community involvement in diabetes research influences health outcomes: A realist review. Health Expect. 2019 Oct;22(5):907-920. Epub 2019 Jul 8. PMID: 31286639; PMCID: PMC6803418. https://doi.org/10.1111/hex.12935.
- Hoekstra, F., Mrklas, K.J., Khan, M. et al. A review of reviews on principles, strategies, outcomes and impacts of research partnerships approaches: a first step in synthesising the research partnership literature. Health Res Policy Sys 18, 51 (2020). https://doi.org/10.1186/s12961-020-0544-9
- Hubbard G, Kidd L, Donaghy E. (2008). Involving people affected by cancer in research: a review of literature. European Journal of Cancer Care, 17(3):233–244. https://doi.org/10.1111/j.1365-2354.2007.00842.x.
- Jagosh J, Macaulay AC, Pluye P, et al. Uncovering the benefits of participatory research: implications of a realist review for health research and practice. Milbank Quarterly, 2012; 90(2):311–346. https://doi.org/10.1111/j.1468-0009.2012.00665.x.

- Joss N, Cooklin A, Oldenburg B. A scoping review of end user involvement in disability research. Disability and Health Journal, 2016; 9(2):189–196. https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2015.10.001.
- Kara H. Mental health service user involvement in research: where have we come from, where are we going? Journal of Public Mental Health, 2013; 12(3):122–135. https://doi.org/10.1108/JPMH-01-2013-0001.
- Kirby P, Lai H, Horrocks S, et al. Patient and public involvement in technology-related dementia research: scoping review. JMIR Aging, 2024; 7:e48292. https://doi.org/10.2196/48292.
- Kowe A, Panjaitan H, Klein OA, et al. The impact of participatory dementia research on researchers: a systematic review. Dementia, 2022; 21(3):1012–1031. https://doi.org/10.1177/14713012211067020.
- Lee DJ, Avulova S, Conwill R, Barocas DA. Patient engagement in the design and execution of urologic oncology research. Urologic Oncology: Seminars and Original Investigations, 2017; 35(9):552–558. https://doi.org/10.1016/j.urolonc.2017.07.002.
- McCarron TL, Clement F, Rasiah J, et al. Patients as partners in health research: a scoping review. Health Expectations, 2021; 24(4):1378–1390. https://doi.org/10.1111/hex.13272.
- Miah J, Dawes P, Edwards S, et al. Patient and public involvement in dementia research in the European Union: a scoping review. BMC Geriatrics, 2019; 19:220. https://doi.org/10.1186/s12877-019-1217-9.
- Modigh, A., Sampaio, F., Moberg, L., Fredriksson, M. The impact of patient and public involvement in health research versus healthcare: A scoping review of reviews. Health Policy, 2021; 125(9): 1208-1221. https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2021.07.008.
- Mrklas KJ, Merali S, Khan M, et al. How are health research partnerships assessed? A systematic review of outcomes, impacts, terminology and the use of theories, models and frameworks. Health Research Policy and Systems, 2022; 20:133. https://doi.org/10.1186/s12961-022-00938-8.
- Puts MTE, Sattar S, Ghodraty-Jabloo V, et al. Patient engagement in research with older adults with cancer. Journal of Geriatric Oncology, 2017; 8(6):391–396. https://doi.org/10.1016/j.jgo.2017.05.002.
- Røssvoll TB, Hanssen TA, Rosenvinge JH, Liabo K, Pettersen G. Patient and Public Involvement in Occupational Therapy Health Research: A Scoping Review. OTJR (Thorofare N J). 2023 Jan;43(1):119-126. Epub 2022 May 13. PMID: 35549479; PMCID: PMC9729968. https://doi.org/10.1177/15394492221096058.
- Sangill C, Buus N, Hybholt L, Berring LL. Service user's actual involvement in mental health research practices: a scoping review. International Journal of Mental Health Nursing, 2019; 28(4):798–815. https://doi.org/10.1111/inm.12594.
- Sheikhan NY, Kuluski K, McKee S, Hiebert M, et al. Exploring the impact of engagement in mental health and substance use research: a scoping review and thematic analysis. Health Expect. 2023; 26: 1806-1819. https://doi.org/10.1111/hex.13779.
- Shen S, Doyle-Thomas KAR, Beesley L, et al. How and why should we engage parents as co-researchers in health research? A scoping review of current practices. Health Expect. 2017 Aug;20(4):543-554. Epub 2016 Aug 12. PMID: 27516003; PMCID: PMC5513005. https://doi.org/10.1111/hex.12490.

- Slattery P, Saeri AK, Bragge P. Research co-design in health: a rapid overview of reviews. Health Research Policy and Systems, 2020; 18:17. https://doi.org/10.1186/s12961-020-0528-9.
- Smith E, Ross F, Donovan S, et al. Service user involvement in nursing, midwifery and health visiting research: a review of evidence and practice. International Journal of Nursing Studies, 2008; 45(2):298–315. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2006.09.010.
- Staley K, Buckland SA, Hayes H, Tarpey M. 'The missing links': understanding how context and mechanism influence the impact of public involvement in research. Health Expect. 2014 Dec;17(6):755-64. Epub 2012 Oct 29. PMID: 23107054; PMCID: PMC5060928. https://doi.org/10.1111/hex.12017.
- Tembo D, Morrow E, Worswick L and Lennard D. Is Co-production Just a Pipe Dream for Applied Health Research Commissioning? An Exploratory Literature Review. Front. Sociol. 2019; 4:50. https://doi.org/10.3389/fsoc.2019.00050.
- Wyatt KA, Bell J, Cooper J, et al. Involvement of children and young people in the conduct of health research: a rapid umbrella review. Health Expectations, 2024; 27(3):e14081. https://doi.org/10.1111/hex.14081.

www.forte.se